

Kristaps Zariņš

ORCID 0000-0003-0492-1336

Laires filozofijas
tiesību dimensija

Promocijas darba kopsavilkums zinātnes doktora grāda
“zinātnes doktors (*Ph. D.*)” iegūšanai

Nozaru grupa – sociālās zinātnes

Nozare – tiesību zinātne

Apakšnozare – tiesību teorija un vēsture

Promocijas darbs izstrādāts Rīgas Stradiņa universitātē, Latvijā

Promocijas darba vadītājs:

Dr. iur. docents **Ivars Kronis**,
Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

Zinātniskie konsultanti:

Dr. phil. asociētā profesore **Vija Sīle**,
Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

Dr. hist. profesors **Guntis Zemītis**,
Latvijas Universitāte

Dr. iur. profesors **Andrejs Vilks**,
Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

Dr. iur. profesors **Jānis Grasis**,
Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

Dr. iur. docents **Ēriks Treļš**,
Valsts policijas koledža, Latvija

Dr. psych. **Aivis Dombrovskis**,
Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

Oficiālie recenzenti:

Dr. iur. profesors **Uldis Ķinis**,
Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

Dr. iur. asociētais profesors **Jānis Pleps**,
Latvijas Universitāte

Dr. phil. **Solveiga Krūmiņa-Konņkova**,
Latvijas Universitāte

Promocijas darbs tiks aizstāvēts Rīgas Stradiņa universitātes Tiesību zinātnes promocijas padomes atklātā sēdē 2026. gada 29. jūnijā plkst. 13.00 Hipokrāta auditorijā, Dzirciema ielā 16, Rīgas Stradiņa universitātē.

Ar promocijas darbu var iepazīties RSU bibliotēkā un RSU tīmekļa vietnē:
<https://www.rsu.lv/promocijas-darbi>

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Atbalsts doktorantu iesaistei zinātniski pētnieciskajā un studiju darbā.
Projekta/līguma Nr. 8.2.2.0/20/I/004. 01.04.2021.– 30.11.2023.

Promocijas padomes sekretāre:

Ph. D. vadošā pētniece **Marina Kameņeckā-Usova**

Satura rādītājs

Darbā izmantotie saīsinājumi	4
Ievads	6
Promocijas darba mērķis	9
Promocijas darba uzdevumi	9
Promocijas darba pētnieciskie jautājumi	10
Promocijas darba novitāte un zinātniskā aktualitāte	11
Izmantotās metodes	13
I daļa. Atēnas un Epikūra laiks	19
II daļa. Tiesību avotu sintēze	22
III daļa. Taisnīguma korpus (relatīvisms, racionālisms un paradoksu kopums)	25
Nobeigums	29
Secinājumi	32
Priekšlikumi	36
Publikācijas un ziņojumi par zinātniskās monogrāfijas tēmu	40
Literatūras un avotu saraksts	43
Pielikumi	47
1. pielikums	47

Darbā izmantotie saīsinājumi

Aristotle, Pol.	Aristotelis, Valstslietas
Aristotle, Rh.	Aristotelis, Rētorika (Runas māksla)
Aristotle, NE.	Aristotelis, Nīkomaha raksturmācība, Nīkomaha ētika, Ētika Nīkomaham
Cicero, Amic.	Cicerons, Par draudzību
Cicero, De Fin.	Cicerons, Par labā un ļaunā robežām (<i>De finibus bonorum et malorum</i>)
Cicero, De Leg.	Cicerons, Par likumiem
Cicero, Rep.	Cicerons, Par valsti (<i>De Re Public</i>)
Cicero, Off.	Cicerons, Par pienākumiem (<i>De officies</i>)
Dārzs	Epikūra Dārzs, Laimes Dārzs. Lat.: <i>Hortus Epicuri</i> jeb <i>The School of Happiness</i>
DL	Diogēns Lāertietis. Ievērojamu filozofu dzīves stāsti (<i>Vitae philosophorum</i>). Epicurus. Epikūra dzīve (no sērijas – <i>Lives of Eminent Philosophers – Vita Epicuri</i>) – X grāmata
DRN	Lukrēcijs, Par lietu dabu (<i>De Rerum Natura</i>)
Epicurus, Ep.	Epikūrs, Vēstules (<i>Epistulae</i> , 35 – 138§)
Epicurus, Hdt.	Epikūrs, Vēstule Hērodotam (<i>Epistulae ad Herodotum</i> , 35 – 83§)
Epicurus, Men.	Epikūrs, Vēstule Menoikejam (<i>Epistulae ad Menoeceum</i> , 122 – 138§)
Epicurus, Pyth	Epikūrs, Vēstule Pītoklam (<i>Epistulae ad Pythoclem</i> , 84 – 121§)
Epicurus, RS	Epikūrs, Galvenās atziņas, maksimas, doktrīnas (<i>Sovran Maksims</i> , 139 – 154§)
Epicurus, Dox.	Epikūrs, Doksogrāfija. Summas. Sholijas. Iestarpinājumi, pielikumi. Piebildes, papildinājumi pie manuskripta
Epicurus, Fr.	Epikūrs, Fragmentu izlases
Epicurus, Sent.	Vatikāna manuskripts (<i>Sententiae Vaticane</i>)
Gaile&Hofa	Epikūrs. Vēstules. Atziņas. Fragmenti. Gaile, A un Hofa, A. 2008. 2. izd. Rīga: Liepnieks & Rītups
HP	Kembridžas hellēnisma filozofijas vēsture (<i>The Cambridge History of Hellenistic Philosophy</i>)
IEP	Filozofijas interneta enciklopēdija (<i>The Internet Encyclopedia of Philosophy</i>)
Laertius,	Diogens Lāertietis. Epikūra dzīve (no sērijas – <i>Lives of Eminent Philosophers – Vita Epicuri, Book X</i>)
LCL	Lēba klasiskā bibliotēka (<i>Loeb Classical Library</i>)
LKV	Latviešu konversācijas vārdnīca
LNE	Nacionālā enciklopēdija
Lukrēcijs	viņa darbs DRN (<i>De Rerum Natura</i> . Par lietu dabu)

Monogrāfija	Zinātniskā monogrāfija “Laires filozofijas tiesību dimensija,” kura tiek aizstāvēt promocijas procesā
PDL	<i>Perseus Digital Library</i>
Pep.Herc.	Herkulānas papiroloģiskie materiāli (<i>Papyrus Herculaneensis</i>). Neapoles kolekcija
Pep.Herc.Paris	Herkulānas papiroloģiskie materiāli (<i>Papyrus Herculaneensis</i>). Parīzes kolekcija
Plato, Leg.	Platons, Likumi
Plato, Resp.	Platons, Valsts
Sen. Ep.	Seneka, Vēstules
Sen. Dial.	Seneka, Dialogi
SEP	Stenfordas filozofijas enciklopēdija
Zariņš	Epikūrs: [manuskripts]. Zariņš, V. 2015. Rokrakstā ar zilu tintes spalvu. [Arhīva kopa]. Zariņa, V. ģimenes dāvinājums LU bibliotēkai

Ievads

Promocijas darbs ir izstrādāts monogrāfijas veidā, un nosaukums “Laiques filozofijas tiesību dimensija” jeb *The Legal Dimensions of the Philosophy of Happiness* norāda uz tā centrālo tematiku – filozofisko, tiesisko un ētisko aspektu mijiedarbību Epikūra un epikūrisma mācībā. Epikūrisms kā filozofiska skola, kas vēlīnajā hellēnisma periodā guva plašu ietekmi un saglabājās arī Romas impērijas laikā, un bija viena no vadošajām filozofijas mācībām grieķu un agrīnā latīņu periodā gandrīz 500 gadus, ir viena no būtiskākajām domas sistēmām, kas piedāvāja citādu skatījumu uz cilvēka dzīves mērķiem, morālo rīcību un tiesību būtību.

Ar epikūrismu nesaraucjami ir saistīta redzamākā Rietumeiropas filozofijas daļa. Epikūra dzīve vienlaikus ir šīs gudrības mācības šūpuļa pēdējais lielais un svarīgais atskaites punkts. Epikūra vārdā nosauktais filozofijas virziens veido to sengrieķu filozofijas kodolu, kuru intelektuālā vide vēl joprojām apgūst un kura izpēte nebeidzas arī mūsdienās. Ar Epikūru noslēdzas sengrieķu filozofijas ziedu laiks, noslēdzas vesela filozofijas ēra, kurai vēlākos gadu tūkstošos tā arī līdzinieku nav. Pēc Epikūra pasaule, no sengrieķu filozofijas gara plūsmas, vairs principāli neko jaunu neuzzina. Savukārt stoicisms un epikūrisma filozofijas duelis, šķiet, ir mūžīgs. Epikūrisms un stoicisma filozofija ir bijusi zināma visu paaudžu filozofiem kopš to rašanās antīkajā Grieķijā – ap 300 gadu p.m.ē. līdz pat mūsdienām. Visas šīs antīkās filozofijas skolas Platona, Aristoteļa, kiniķu, skeptiķu, stoiķu un epikūriešu Rietumeiropas filozofijas domā ir atstājušas nenovērtējamu teorētisko un praktisko mantojumu.¹

Monogrāfijas redzeslokā ir laika posms no ap IV gs. p.m.ē. līdz III. gs. m.ē., no senās Atēnu polisas līdz Augusta laika Romas republikas norietam, kad sāka formēties latīņu tradīcijas un izplatījās Romas impērijas idejas, tā pamazām aizstājot sengrieķu valodu un tās dzīvi un kultūru. Šajā laikposmā, kuru apskata monogrāfija, kas aptver hellēnisma perioda beigas un Romas agrīnās impērijas sākumu, uzplaukst ne tikai filozofiskā domāšana, bet arī formējas fundamentāli politiskie un juridiskie ideāli, kas ietekmē filozofijas un teorijas vēsturi līdz pat apgaismības domai un turpmāk. Līdz ar šo laikmetu aizsākas pakāpeniska hellēnistiskās pasaules integrācija Romas tiesiskajā domā, kur latīņu valoda un romiešu institūcijas sāk dominēt, tomēr vēl ilgstoši saglabājas grieķu zinātnes un teorētiskā mantojuma ietekme.

Epikūru un tā mācību epikūrismu nav iespējams saprast, nepētot pašu epikūrisma konceptu kā vienu no zināmākajiem filozofijas virzieniem, paralēli neaplūkojot stoiķu, kiniķu vai sofistu u. c. filozofijas mācības, kuras tā vai citādi epikūrisma tiek ietvertas, un otrādi, minētajos u. c. filozofijas virzienos tiek apskatīts epikūrisms. Līdz ar to monogrāfijā epikūrisms tiek analizēts kā normatīvās domas alternatīva forma, kuras recepcija ir iespējama tikai, šo

¹ Leitlande, I., “Normālība un ārkārtējība: filozofiskie un sociālie aspekti”, *LU Akadēmiskais apgāds*, 73.

filozofiju aplūkojot paralēli un kontekstā ar citiem hellēnisma laikmeta domu un ideju virzieniem. Tieši šāda metodoloģiskā pieeja ļauj atklāt Epikūra un epikūrisma kā filozofijas, tā tiesību nozīmi gan antīkajā, gan visu vēlāko laikmetu juridiskās domas vēsturē.

Tāpat monogrāfija izvērtē Epikūra filozofijas ietekmi uz tiesību domas attīstību, aplūkojot Laimes filozofa uzskatus par taisnīgumu, normu un valsts lomu, kā arī analizē epikūrisma saikni ar vēlākām valsts un tiesību teorijām. Šīs monogrāfijas būtiska daļa ir epikūrisma transformācijas apstākļu analīze dažādos vēsturiskajos posmos. Monogrāfija piedāvā kompleksu skatījumu uz Epikūra filozofiju ne tikai kā individuālas laimes vai egoistisku hedonisma teoriju, bet arī kā vienu no agrīnajiem tiesību teorētiskajiem modeļiem, kas sniedz vērtīgas atziņas arī vēlāko laikmetu tiesību filozofijā, vēsturē un teorijā. Monogrāfija eksponē Epikūra filozofijas ilglaicīgo un nereti nepietiekami novērtēto nozīmi tiesību domas veidošanā, parādot, kā individuālās brīvības, draudzības, vienošanās, miera un laimes meklējumi pārtop par konvencionālu un stingri pragmatisku taisnīguma koncepciju.

Šīs monogrāfijas mērķis ir detalizēti analizēt Epikūra filozofijas centrālās idejas par laimi, taisnīgumu un normatīvās kārtības, proti, tiesību, nozīmi sabiedrībā un valstī. Balstoties uz antīkajiem tekstiem un vēlākiem pētnieku darbiem un atziņām, monogrāfija rekonstruē vienu no senākajiem taisnīguma domas virzieniem Rietumu filozofijas vēsturē – epikūrismu – un tā piedāvāto tiesību koncepciju.

Monogrāfijas ietvaros epikūrisms tiek ne vien aplūkots kā klasiskas ētiskās mācības piemērs, bet arī pamatoti iekļauts Latvijas un Eiropas tiesību filozofijas un vēstures diskursā kā pilntiesīga filozofiska sistēma ar savu konsekventu un pragmatisku skatījumu uz likumu, normu, pienākumu un cilvēku līdzaspastāvēšanas priekšnoteikumiem. Epikūra un epikūrisma izpētei veltītā monogrāfija piedāvā neparastu, atipisku taču metodoloģiski stingri pamatotu, analītisku, saturiski un funkcionāli bagātu skatījumu uz tiesību izcelsmi, funkcijām un mērķi. Monogrāfija atklāj epikūrisma potenciālu tiesību domas vēsturē – ne vien kā filozofisku liecību par hellēnisma laikmeta intelektuālajām debatēm, bet arī kā aktuālu un kritiski vērtējamu un tālākam interpretējumam pakļautu konceptuālu ietvaru arī vēlāko gadsimtu tiesību politiskajā un filozofiskajā domāšanā.

Epikūra filozofija nav ierobežota vai nostiprināta kādā fundamentālā, abstraktā morālē vai ideālistiskā metafizikā balstīta – tā ir dziļi pragmatiska, pieredzē sakņota un uz cilvēku vērsta empīriskā un utilitāra praktiskās dzīves uztvere, kas atbild uz jautājumu – kā būtu jādzīvo? Viņa mācība ir aicinājums interpretēt likumu kā instrumentu sabiedrības miera un līdzsvara uzturēšanai, nevis varas īstenošanai. Epikūrs saredz sabiedrību kā draudzībā un savstarpējā taisnīgumā balstītu kopību, kas spēj pārvarēt bailes, atstumtību un netaisnību.

Epikūra skatījums uz likumu, līgumu, sodu un taisnīgumu sniedz vienu no senākajiem modeļiem par sabiedriskās vienošanās nozīmi normatīvās kārtības nodrošināšanā. Mūsdienu pētniecība pakāpeniski atjauno šo aizmirsto dimensiju, apliecinot, ka Epikūrs bija viens no pirmajiem, kas likumu uztvēra kā cilvēku vienošanās un savstarpējās uzticēšanās mehānismu, nevis kā ārēju pavēli vai dabas spēka atspulgu. Līdz ar to viņa idejas ir ne tikai filozofiski nozīmīgas, bet arī strukturāli radniecīgas, precīzāk, tās ir avots un dažkārt arī iedvesma vēlākai tiesību domai.

Epikūrs, kurš gandrīz vienmēr ir palicis nomaļus, ja runājam un spriežam par tādām jurisprudencē būtiskām un aktuālām tēmām kā taisnīgums (taisnīgais), tiesiskums (tiesiskais), likums (likumīgais), patiesība (patiesais), gudrība (gudrais), vienlīdzība (vienlīdzīgais), tikumība (tikums), draudzība (draugs), laime un kopumā – valsts, kārtība, stabilitāte, pašāvība, noteiktība un miers, tomēr ir tas, kurš visracionālāk un efektīvāk no visiem antīkajiem domātājiem piedāvā šo jēdzienu praktisko sintēzi, atbrīvojot tos no metafiziskām ilūzijām un atgriežoties pie to sākotnējās, cilvēkam lietderīgās nozīmes. Epikūrs kā Laimes filozofs tā vietā, lai šos jēdzienus iekrāsotu ideālistiskā konstrukcijā vai valsts autoritātes ordinētās nostādnes, vienkārši un praktiski piedāvā tos kā dzīves līdzekļus, kā saprātīgas vienošanās rezultātu, kura pastāv tik ilgi, cik tā spēj garantēt mieru un novērst ciešanas.

Likums, tas nav visu valdnieks, sakrāls lielums, tas nav arī nedz suverēnas gribas akts, nedz augstākais morālais imperatīvs, bet vienošanās forma, kas kalpo dzīvei bez bailēm, satraukuma un sāpēm. Patiesība – nevis absolūta dogma, bet kritēriju (kanonikas) un pieredzes saskaņa. Draudzība – nevis emocionāla privilēģija, bet visspēcīgākais sociālais līgums. Un laime – nevis ekstātisks ideāls, bet miers, drošība un ciešanu neesamība, kurā cilvēks var brīvi domāt, just un dzīvot, netraucēts ne no dievu dusmām, ne valdnieku varas un likuma spēka, jo epikūriskā tika atzīts, ka likums var būt arī netaisnīgs.

Epikūra filozofija ir kā neliels, bet neatlaidīgs strauts antīkās domas lielajā plūsmā, kas neatgriezeniski maina to, kā tiek veidots priekšstats par likumu un morāli, par valsti un pilsoni. Epikūra intravertais askētisms nav filozofiskā potenciāla vājums, bet pārliecinošs konsekvences apliecinājums – drosme neiesaistīties tajos varas procesos, kuros patiesība kļūst par piespiedu instrumentu vai par utopiju. Un tieši šī atturības bilance no varas, valsts un likuma padara Epikūru tik aktuālu vēlākos filozofijas un tiesību pārskatos, ka tiek pārvērtētas robežas starp morāli un vajadzību, likumu, valsti un pilsoni un cilvēka brīvo gribu, starp varas monopolu un individuālo autonomiju, starp taisnīgumu un izdevīgumu, starp pienākumu un izvēli, starp sodu kā atmaksu un mieru kā visa mērķi.

Epikūrs kā Laimes filozofs un vienlaikus viens no agrīnākajiem jurisprudences domas novatoriem piedāvā nevis risinājumus, bet strukturētu domāšanas rāmi, proti, modeļi, kurā

likums kļūst par mierīgas līdzāspastāvēšanas līgumu, nevis morāles vai dogmas izpausmi. Zinātniskā monogrāfija tādēļ ne tikai piedāvā jaunu skatījumu uz antīko domas mantojumu, bet arī paver durvis uz pragmatisku, taisnīgu un racionālu tiesību filozofijas izpratni, tādu, kādu to savā Dārzā ierosināja Epikūrs jau pirms vairāk nekā diviem tūkstošiem gadu.

Promocijas darba mērķis

Promocijas darba mērķis līdztekus klasiskās sengrieķu filozofijas un turpmāko gadsimtu domātājiem ir definēt, vai Epikūram un attiecīgi viņa filozofijai epikūriskam ir zinātniskā gultnē ievirzāma tiesību doktrīna. Respektīvi, tā ir Epikūra un tā filozofijas virziena epikūrisma tiesību doktrīnas attiecību zinātniskā validācija, kuras ietvaros tiek pētīts, vai Epikūra filozofijā ir rodami koncepti, kas veido juridisko domu par laimi, mieru un taisnīgumu, kuru var ietvert konkrētā zinātniskā tiesību korpusā. Mērķa kontekstā tiek padziļināti analizēts un sistematizēts Epikūra tiesību filozofijas mantojums, kas glabājas hellēnisma un tam sekojošo laikmetu tekstu materiālos, kā arī tiek atklāta to nozīme un aktualitāte antīkās tiesību domas un vēlākās Eiropas tiesību filozofijas un vēstures griezumā.

Promocijas darba uzdevumi

Klasiskie sengrieķu filozofi, piemēram, Platons un Aristotelis, lika pamatus Rietumeiropas teorētiskās filozofijas struktūrai, kā arī valsts un tiesību mācībā. Savukārt hellēnisma laikmetā līdztekus stoiķu filozofijai radās Epikūra filozofija (epikūrisms) – sengrieķu laimes filozofijas virziens, kas pārveidoja fundamentālo filozofiju eksistenciālā praksē un mācīja izprast pasauli un to, kā dzīvot taisnīgi, tikumīgi, labi, brīvi un laimīgi. Promocijas darba uzdevums ir noskaidrot, vai Epikūra filozofijā pastāv tiesību dimensija, proti, tiesību doktrīna, kuru iespējams ievirzīt zinātniskā ietvarā. Lai sasniegtu izvirzīto mērķi, promocijas darbā tiek padziļināti analizēts un sistematizēts Epikūra tiesību filozofiskais korpus, kas saglabājies hellēnisma laikmeta un tam sekojošo laikmetu pierakstos. Tāpat tiek atklāta šī korpusa nozīme antīkās tiesību domas attīstībā un izvērtēta tā aktualitāte vēlākās Eiropas tiesību filozofijas un tiesību vēstures pārskatos. Tātad promocijas darba “Laimes filozofijas tiesību dimensija” mērķa sasniegšanai ir izvirzīti šādi uzdevumi, kuri ietverti trijās galvenajās promocijas darba daļās – I, II, III daļā:

1. No hellēnisma tekstu korpusa un vēlāko autoru darbiem apkopot, analizēt un sistematizēt galvenās liecības par Epikūra taisnīguma konceptu un tiesību raksturu, noskaidrojot to iezīmes, kas ļauj runāt par juridiskās domas aizsākumu formēšanos Epikūra filozofijā.
2. No nesistematizētās epikūrisma filozofijas avotu kolekcijas izveidot sistematizētu, vienotu, pārskatāmu un izvērstu tematiski konceptuālu struktūru, kas raksturotu

- hellēņu tiesību īpatnības un to vēsturisko fonu, ļaujot Epikūra filozofiju līdztekus citām antīkās Grieķijas filozofijas mācībām rekonstruēt kā tiesību domas daļu.
3. Identificēt epikūrisma avotus, kas satur Epikūra dabiskā taisnīguma, sabiedriskās vienošanās, brīvās gribas, proti, *libera voluntatis, lathe biosa, carpe diem*, un laimes doktrīnu (*doctrina de felicitate*), un analizēt tās saturisko tvērumu salīdzinājumā ar citu hellēņu filozofiju koncepcijām par laimi un juridisko taisnīgumu.
 4. Noskaidrot, ievērojot epikūrisma vietu hellēņu filozofiskās domas kopainā, vai Epikūra tiesību koncepcija saskan ar citu antīko domātāju idejām vai arī veido principiāli atšķirīgu un netipisku pieeju un kā šī atšķirība dažādo laikmetu krustcelēs ietekmēja turpmāko tiesību domas attīstību.
 5. Raksturot epikūrisma tiesību konstrukciju globālajā filozofijas kartē, parādot, kā epikūrisma atziņas par taisnīgumu, brīvību, mieru, drošību un laimi cauri gadsimtiem ir ietekmējušas tiesību un valsts koncepciju veidošanos. Tas nozīmē atsegt epikūrisma kā tiesību domas virziena filozofisko potenciālu, īpaši uzsverot alternatīvu taisnīguma teoriju esamību hellēnisma un vēlākajā romiešu un Rietumeiropas intelektuālajā vidē.
 6. Izprast Epikūra izstrādātās kanonikas un prolepses lomu epikūrisma lielā taisnīguma mācībā. Salīdzināt to ar hellēņu mācību par cilvēku – *vita homini epicurian*, kā arī analizēt tādas ar tiesībām saistītus jēdzienus kā miers, drošība un draudzība, izziņāt šīs filozofiskās domas akcentus par tiesībām uz laimi turpmāko gadsimtu griezumā.

Promocijas darba pētnieciskie jautājumi

Lai atklātu Epikūra filozofijas potenciālu kā tiesību domas formu, zinātniskajā promocijas darbā tiek uzdoti četri galvenie promocijas darbā aplūkojamie pētnieciskie jautājumi, kas ļauj strukturēti analizēt gan antīkās domas saturu un garu, gan tās transformāciju un aktualitāti vēlāko laikmetu tiesību domā. Pirmie divi jautājumi koncentrējas ap Epikūra piedāvāto taisnīguma jēdzienu un izvērtē, vai tas ir uzskatāms par normatīvu konstrukciju, kas ir pietiekami skaidri un augstvērtīgi formulēts, lai to klasificētu kā tiesību teorētisku pozīciju. Pārējie, trešais un ceturtais jautājums, izvērtē, vai Epikūrs tiešām piedāvā alternatīvu klasiskajai hellēnisma tiesību domai, respektīvi, kāda ir baudas (*hedonē*) un ataraksijas (*ataraxia*) mijiedarbība tiesiskajā regulējumā, izvirzot individuālo laimi un mieru kā juridiskās kārtības kodolu, un kā tas atbalsojas vēlāko gadsimtu tiesību uzskatos. Tālāk norādīti promocijas darbā apskatītie aspekti, kuri kodolīgi eksponē laimes filozofijas tiesību dimensiju galvenos un būtiskos jautājumus.

1. Kāda ir Epikūra izpratne par taisnīgumu kā savstarpēju nekaitēšanas līgumisku vienošanos, un vai tā ir pietiekami konceptuāli izstrādāta un augstvērtīga, lai to varētu uzskatīt par agrīnu tiesību teorijas modeli, kurā taisnīgums kalpo kā sociālās saskaņas un individuālā miera instruments, nevis kā universāls, sakrāls vai transcendentālas morāles princips?

2. Kā izauga un veidojās hellēnisma laikmeta Epikūra filozofija un epikūrisma mācība līdzās pirmsokrātiešu dabas filozofijai, sokrātisma skolām (tostarp kiniķiem), Platona akadēmijai, Aristoteļa peripatētiskajam virzienam, sofistu relatīvismam, skeptiķu apziņas ierobežojumu izpratnei, stoiķu racionālajai ētikai un vēlākajam neoplatonismam kā pilntiesīga un oriģināla mācība antīkās un vēlāko laiku tiesību filozofijas, teorijas un vēstures sistēmiskajā struktūrā?

3. Kā epikūrisms, Epikūra vārdā nosauktais filozofijas virziens, ietver sevī, tostarp caur kanonikas, prolepses, signs (norāžu, priekšstatu) atomu (*clinamen*), dabiskā taisnīguma, miera, draudzības un laimes mācību, strukturētu, iekšēji konsekventu un konceptuāli formulētu pamatu, kas ļauj to uzskatīt par oriģinālu tiesību ideju kopumu? Turklāt, vai šis ideju kopums konstituē atšķirīgu normatīvo modeli, kas ļauj pozicionēt epikūrismu kā specifisku tiesību filozofijas tradīciju – alternatīvu dominējošajām antīkajām teorijām par juridisko kārtību – un kā tās tiek izprastas un konstruētas vēlāko gadsimtu tiesību uzskatos?

4. Kā Epikūra filozofijā un epikūrisma mācībā ietvertie koncepti – *lathe biosas* (apolitiskums), *hedonē* (bauda), *libera voluntas* (brīvā griba), ataraksija (dvēseles miers), aponijas (sāpju neesamība), apercepcija (prāta skaidrība), kanonikas mācība un prolepse – var tikt interpretēti kā alternatīva tiesību funkcionāla forma, kas ne tikai iedibina ciešu saikni ar dabisko tiesību (*ius naturale*), kā draudzību (*amicitia*), un sabiedriskā labuma (*utilitas publica*), kā drošības (*securitas*), ideju aizsākumu, bet arī piedāvā oriģinālu skatījumu uz taisnīguma būtību, normatīvā pamatojuma principu, likuma funkciju un valsts idejas saturu, proti:

- a) kāda ir taisnīguma (*dikaiosyne, iustitia*) daba;
- b) kāda ir likuma (*nomos, physis*) funkcija;
- c) kāda ir valsts idejas (*politeia*) loma;
- d) kāda ir brīvās gribas paradigmas (*libera voluntas*) nozīme?

Promocijas darba novitāte un zinātniskā aktualitāte

Pirmo reizi Rietumeiropas filozofijas struktūrā Latvijas zinātnes auditorijai tiek piedāvāta konsolidēta, pārskatāma un vienota Epikūra tiesību filozofijas sistēma, bet tā korpusa galvenie aspekti jeb būtiskākie rezultāti ir izklāstīti apjomīgā un pārskatāmā kopsavilkuma aranžējumā – “Ceļvedis Epikūra laimes filozofijas jēdzienos un tiesību konceptos” (tabula, sk. pielikumu Nr. 1), kas promocijas darba izstrādes brīdī ir vienīgais šāds Epikūra filozofijas

tiesību konceptu apkopojums, kāds zināms XX – XXI gs. zinātniskajā literatūrā. Un, proti, šis promocijas darbs piedāvā konceptuāli jaunu skatījumu tam, kā Epikūra filozofija ietekmē tiesību filozofijas, teorijas un vēstures izpētes attīstību, piedāvājot līdz šim Latvijā izpalikušu un pilnībā neesošu, bet plašākā Eiropas juridiskajā domā arī salīdzinoši novārtā atstātu epikūrisma kā agrīnu normatīvās domas formu.

Promocijas darba zinātniskā aktualitāte izpaužas spējā pirmo reizi sistēmiski rekonstruēt epikūrisma kopējo ideoloģisko ietvaru, balstoties ne tikai uz fragmentāri saglabātajiem avotiem, bet arī uz vēsturiskām ideju rekonstrukcijām caur nozīmīgākajiem antīkajiem un jauno laiku domas pārstāvjiem. Tā piedāvā jaunu avotu lasījumu, kurā epikūrisma filozofija tiek analizēta kā ilgstoša, nepārtraukta un pārmantojama tiesību ideju tradīcija. Līdz ar to promocijas darbs sper pirmo soli mazapgūtā pētniecības laukā, kurš gandrīz visos laikmetos savieno antīkās ētiskās mācības ar normatīvas kārtības teorētisko uzbūvi.

Promocijas darbs “Laiemes filozofijas tiesību dimensija” ir starpdisciplinārs pētījums, kurš līdztekus klasiskajai filozofijai aptver arī tiesību vēsturi, filozofiju, teoriju un metodi, kā arī tiesību politikas teoriju, tiesību socioloģiju un antropoloģiju, kā arī vispārīgi jurisprudenci, tādējādi radot zinātnisku telpu un vietu epikūrisma filozofijas pārvērtēšanai kā ne tikai ētiskai, bet arī normatīvi tiesību teorijai. Pārceļot epikūrisma no ētikas uz tiesību izpratnes disciplīnu, tiek pavērta iespēja tiesību rašanās laikmetīgumu skatīt caur alternatīvu – vēstures, arheoloģisko liecību un zudušo tekstu prizmu, kas Epikūra un epikūrisma jomā dod vietu jauniem, radošiem pētniecības virzieniem un zinātniskiem izaicinājumiem.

Promocijas darba novitāte un zinātniskā aktualitāte izpaužas sešās (6) savstarpēji integrētās disciplīnās:

- 1. Tiesību filozofijas un vēstures avotu aktualizēšana.** Promocijas darbs ļauj rekonstruēt epikūrisma kā domāšanas tradīciju, kurā iezīmējas skaidri formulēti normatīvie un tiesiskie pamatelementi.
- 2. Alternatīvs tiesību ideāla modelis.** Promocijas darbs piedāvā inovatīvu interpretāciju Epikūra un epikūrisma centrālajiem jēdzieniem – *lathe biosas* (apolitiskums), *ataraksija* (iekšējais miers), *hedonē* (bauda), *libera voluntatis* (brīvā griba), draudzības (*amicitia, philia*), drošības (*securitas*), brīvprātīgas vienošanās un patiesību kritēriju, proti, kanonikas, kā arī tiesību *prolepses* principiem, aplūkojot tos kā alternatīvu tiesību ideāla modeli.
- 3. Tiesību vēstures un teorijas perspektīvas padziļināšana.** Promocijas darbs rada iespēju no jauna izvērst plašāku diskusiju un spriest par antīko tiesību domas attīstību. Tā atklāj, ka līdzās Platona, Aristoteļa un stoiķu domas pārstāvētajām un to

reprezentētām teorijām arī epikūrisms ir būtisks tiesību domu veidotājs, bez kā nav iedomājama Rietumeiropas tiesību vēsture, teorija un filozofija.

4. **Nacionālās tiesību telpas bagātināšana.** Proti, pirmatnējais līgums, apolitiskums (*lathe biosas*), vienprātība (*sympchia socialis*) kā laimes, proti, dvēseles miera (*ataraxia*), un sāpju neesamības (*aponia*) bilance, Epikūra dabiskā taisnīguma (*iustitiae naturalis*) teorijas izcelsme, brīvās gribas koncepts (*libera voluntatis*), utilitārisms, kopējā labuma (*utilitas publica*) princips ir Latvijas tiesību literatūrā līdz šim nepētīta un nedefinēta tiesību kategorija, kamēr Eiropas zinātnes telpa sniedz plašu un salīdzinoši virspusīgu izklāstu.
5. **Antīkā taisnīguma rehabilitācija.** Promocijas darbs aktualizē epikūrisma kā filozofisku tradīciju, kuras redzamība un viengabalainība vēstures gaitā ir būtiski cietusi gan sekulāru, gan reliģisku varas struktūru ietekmē.
6. **Papildinājums Rietumu tiesību filozofijas, vēstures un teorijas daudzveidīgai tradīcijai.** Promocijas darba aktualitāte izpaužas ne tikai Epikūra filozofijas reinterpretācijā vēlāko laikmetu salīdzinoši normatīvā kontekstā, bet arī tās pielietojumā laikmetīgām diskusijām par taisnīgumu, valsts funkciju un tiesību relativitāti. Promocijas darba dziļo saturu un struktūru veido centieni atdzīvināt filozofisko tradīciju, kas Latvijas tiesību domā bijusi pilnībā neattīstīta un tiesību pārskatā vispār nepārstāvēta, bet plašākā Eiropas tiesību griezumā līdz šim tika marginalizēta vai daļēji ignorēta, vai aplūkota tikai fragmentāri.

Izmantotās metodes

Tiesību filozofija, vēsture un teorija kā akadēmiska disciplīna, sākot jau ar pirms hellēnisma posmu, klasikas laikmetu, Romas republikas un impērijas gadsimtiem, līdz pat dabisko tiesību skolai, tiesību pozitīvismam, tiesību socioloģijai, kā arī kultūras un sociālajai antropoloģijai, kritiskai tiesību teorijai, dabisko tiesību renesansei un XVII–XIX gs. apgaismības domai, balstās ne tikai juridiskajos tekstos, normās un analītiskajos slēdzienos par to dabu un uzbūvi, bet arī dažādos uzskatos, sholastu pierakstos, konceptos, doktrīnā, vēsturiskajos priekšstatos, cilvēka dabas un sabiedrības izpratnē, hermeneitiskajos principos, taisnīguma un tā pretstata jēdzienu attīstībā. Kā arī valsts un varas leģitimitātē, brīvības un pienākuma dialektikā, laimes un baudas izpratnē, politikas un ētikas sintēzē, sabiedrības kolektīvā iztēlē un apziņā, kultūras un vērtību struktūrā, tikuma un normatīvā mantojuma izpētē, kas nosaka tiesību kārtības atbilstību konkrētā vēsturiskā perioda vai cikla kontekstam un tā griezumam.

Promocijas darbs ir teorētiski filozofisks un vēsturiski metodoloģisks pētījums, kura gaitā tiek rekonstruēta epikūrisma mācība kā sekulāri strukturēts, iekšēji loģiski sakārtots un normatīvi bagāts tiesību domas virziens. Pētījuma centrā ir koncepciju rekonstrukcija, ideju analīze un to sistemātiska integrācija tiesību filozofijas kontekstā, īpašu uzmanību pievēršot epikūrisma jēdzieniskajai struktūrai, normatīvajai loģikai, filozofijai un vēsturiskajai recepcijai.

Promocijas darbs nav empīrisks vai socioloģisks pētījums, jo tajā netiek veikta primāro datu ievākšana, statistiska analīze, kvantitatīvi aprēķini vai sociālo procesu empīriska novērošana. Pētījuma priekšmets ir ideju, tekstu un normatīvu konstrukciju analīze, nevis sociālu faktu vai institucionālu prakses formu izpēte. Līdz ar to metodoloģiskais pamats balstās uz teorētisko pieeju kopumu, kas ietver tekstu interpretāciju, koncepciju, doktrīnu, uzskatu, virzienu un mācību jeb filozofisko skolu analīzi, vēsturisku rekonstrukciju, salīdzinošu izvērtējumu un normatīvu refleksiju.

Promocijas darbā izmantotās metodes kalpo epikūrisma mācības izpētei kā intelektuālai sistēmai, kurā tiek analizēti jēdzieni, to savstarpējās attiecības, loģiska struktūra un teorētiskā nozīme tiesību domas attīstībā. Šāds promocijas darba raksturs nosaka, ka visas izmantotās metodes pieder teorētisko metožu blokam, jo tās ir vērstas uz ideju interpretāciju, konceptuālu sistematizāciju un normatīvu pārvērtējumu, nevis uz empīrisku realitātes izpēti. Tādējādi promocijas darbs konsekventi īsteno teorētisku un filozofisku metodoloģisko pozīciju, kurā epikūrisms tiek analizēts kā potenciāli strukturēts un kritiski rekonstruējams tiesību filozofijas un teorijas virziens.

Tāpat promocijas darbs ir starpdisciplinārs, starpnozaru pētījums, kas apvieno vairāku zinātņu perspektīvas. Tas prasa metodoloģisku daudzslāņainību, kas ļauj vienlaikus analizēt gan tekstuālās, gan konceptuālās, gan vēsturiskās, kā arī normatīvās struktūras, kas veido Epikūra filozofiskās domas un tiesiskās izpratnes kodolu, kā arī to trajektoriju attiecībā pret konkrēto laikmetu un pārējām filozofijas skolām.

Lai strukturēti aprakstītu un klasificētu epikūrisma jēdzienu sistēmu – ataraksiju, *hedonē* (lat. *voluptas*)² – kā vērtību struktūru (ang. *pleasure, hedonistic value*), aponiju, autarkiju, prolepsi, *clinamen*³ (nenoteiktība, novirze, priekšstats, vispārēja ideja, cēloņsakarības), *libera voluntatis* (brīvā griba), kanonikas (patiesības kritēriju) mācības u. c. epikūrisma bieži sastopamus jēdzienus, rekonstruējot šo terminoloģiju no primārajiem avotiem,

² Šie termini sastopami Lukrēcija, DRN.

³ Bez prolepses, bez iepriekšējiem priekšstatiem, cilvēks nevarētu spriest par to, ko sajūt, redz vai domā. Prolepse ir tā, kas ļauj atpazīt lietas, salīdzināt un spriest, vai tās atbilst realitātei. Pieredzes ceļā iegūta vispārēja ideja, kas rodas, kad prāts saskaras ar atkārtotām līdzīgām sajūtām un izveido stabilu priekšstatu – piemēram, kas ir “cilvēks”, “taisnīgums” vai “dievs”. Long, A. A., & Sedley, D. N. (1987). *The Hellenistic Philosophers* (Vol. 1, 86–88). Cambridge University Press.

piemēram, DL tekstiem,⁴ sholastu, glosatoru darbiem un daudzām citām vēlākajām jeb sekundārajām interpretācijām, tiek izmantota deskriptīvā pētniecības metode. Tāpat tiek lietota arī analītiskā metode, kas ļauj izdalīt un salīdzināt Epikūra filozofijas konstituējošos elementus – esības un realitātes struktūras izpratni, izziņas, ētiskos un juridiskos aspektus, kā arī to savstarpējo saistību tiesību filozofijas kontekstā. Salīdzināmā metode tiek izmantota, lai identificētu un analizētu līdzības un atšķirības starp epikūrismu un citām antīkajām skolām, kā arī novērtētu šo ideju recepciju vēlāko gadsimtu tiesību filozofijas formācijās.

Nozīmīga ir hermeneitiskās metodes lietošana, kas nodrošina filozofisko tekstu interpretāciju to kultūrvēsturiskajā un valodnieciskajā kontekstā, ļaujot rekonstruēt jēdzienu nozīmi, kāda tā bijusi hellēnisma laikmeta domāšanas sistēmā. Arī šīs metodes kombinācija – filoloģiski hermeneitiskā – ļauj interpretēt klasiskos tekstus (Epikūra, Lukrēcija, Horācija, Filodēmā, Senekas, Lāertieša u. c. rakstus), iekļaujot arī fragmentus no Itālijas antīkās pilsētas Herkulānas papiroloģiskiem materiāliem (P.Herc., Parīzes manuskripta), un sniedz iespēju atšifrēt to jēdzienisko saturu tiesību domas kontekstā. Vēsturiskā metode palīdz analizēt Epikūra ideju attīstības hronoloģiju un to ietekmi uz vēlākajiem intelektuālajiem virzieniem. Tekstu, konceptu un uzskatu sintēzes metode, precīzāk, argumentācijas un diskursu sintēzes metode, nodrošina iegūto rezultātu apvienošanu vienotā teorētiskā ietvarā, kas atklāj epikūrisma nozīmi tiesību domas evolūcijā. Tāpat sintēzes metode tiek izmantota tiesību teorijas un uzskatu korelācijas procesā ar epikūrisma integrāciju, lai veidotu un attīstītu tiesību teoriju, kas ietver epikūrisma pamatelementus, kā, piemēram, ataraksiju, baudu (*hedonē*), līgumu (*synthekē*), draudzību (*philia*), un šo elementu analīzi un sintēzi attiecībā ar valsti, varu un likumdošanu.

Normatīvā analīze tiek izmantota, lai izpētītu, kā epikūrisms veido sev raksturīgu iekšējo tiesību loģiku, balstoties uz tādām centrālām kategorijām kā autonomija, draudzība (*philia*), miers, laime un vienošanās jeb līgums (*synthekē*). Dekonstruktīvā metode (normatīvās marginalizācijas un tradīciju un ideju pārvērtēšana)⁵ tiek izmantota, lai identificētu, kādā veidā klasiskās tiesību filozofijas tradīcijas – dabisko tiesību teorija, utilitārisms, sociālais līgums (fr. *contrat social*), vispārējā griba (fr. *volonté générale*), reālisma koncepcija (fr. *raison d'erte*), kas ir valsts interesēm pakārtota rīcība un vienošanās par nekaitēšanu un mierīgu līdzāspastāvēšanu, *ratio legis* un epikūriešu “dabiskā taisnīguma” (*dikaioynē physikē*) būtība⁶ – ir ignorējušas vai marginalizējušas epikūrisma devumu un kā šī marginalizācija var

⁴ Šie termini sastopami Lukrēcija, DRN.

⁵ Kā norāda Igors Gudenko savā 2015. gada promocijas darbā, tad dekonstruktīvā doma ir angažēta filozofijā, nepiederot tai. Gudenko I. *Humanitāro zinātņu filozofiskā pamatojuma problēmas risinājumi Žaka Deridā dekonstrukcijā*. Latvijas Universitāte, 2015, 36.

⁶ Savstarpējais līgums kalpo drošībai, mieram un ciešanu novēršanai, proti, likumtaisnīgs, cik tā mērķis ir nekaitēt un pasargāt indivīdus no bailēm un ciešanām.

tikt pārskatīta un pārvērtēta. Deduktīvā metode tiek lietota, lai analizētu epikūrisma filozofijas vispārējos teorētiskos principus, piemēram, ataraksiju (dvēseles mieru), brīvību no bailēm (*libertas a metu*), dabisko taisnīgumu (*dikaiosynē physikē*), kanonikas, *late biosa*, stoīķu pašam sev (*eo ipso*), mirkļa (*carpe diem*) mācību, un no tiem atvasinātu konkrētus tiesību jēdzienus, to normatīvo uzbūvi un kārtību, kas var tikt interpretēti kā idejiska matrica vēlākai juridiskās domas attīstībai Epikūra filozofijā.

Kritiskā metode tiek izmantota, lai raksturotu epikūrisma ideoloģiju un novatorismu varas struktūru kritikā, kā arī lai noteiktu to teorētisko pamatu. Ar šo metodi tiek pētīts, kā, pirmkārt, epikūrisms apšaubā tradicionālās varas leģitimāciju (t. sk. politisko un reliģisko). Otrkārt, piedāvā eksistenciālu autonomiju kā daļu no tiesību filozofiskā kodola un, treškārt, atbalsta individuālu un kolektīvu brīvību kā tiesību ideālu, kas ievērojami, precīzāk, principiāli nesakrīt ne ar dominējošo hellēņu, ne vēlāko Romas un tam secīgo laiku politikas un tiesību modeli.

Jānorāda arī uz to, ka promocijas darbā tiek izmantota sistēmiska pieeja, kas ļauj analizēt Epikūra mācības kā vienotu, iekšēji loģiski strukturētu un izsvērtu sistēmu, un dialektiskā metode, kas palīdz izprast ideju attīstību dinamiku caur pretstatu, līdzsvara un kritikas savstarpējās mijiedarbības principiem, proti, starp dabu un likumu, laimi un pienākumu, individuālo un sabiedrisko labumu. Atsevišķi aspekti tiek aplūkoti arī, izmantojot filoloģisko un semantisko analīzi, kas nepieciešama precīzai jēdzienu tulkošanai un to atbilstības izvērtēšanai sengrieķu, latīņu un mūsdienu valodās, galvenokārt angļu, vācu, itāļu, franču un latviešu.

Šo metožu kombinācija – vēsturiskā, salīdzinošā, kā arī deduktīvā (no vispārējiem principiem uz atsevišķiem secinājumiem), šeit plašāk neaplūkotā sistemātiskā (tekstu un ideju savstarpēja sakārtošana vienotā teorētiskā veselumā un loģiskā struktūrā) un teleoloģiskā metode (orientēta uz mērķu un jēgas izpratni) – ļauj Epikūra filozofiju rekonstruēt ne tikai kā ētisku mācību, bet arī kā potenciāli izsekojamo, strukturētu un kritiski analizējamu tiesību domas virzienu, kas balstās cilvēka esības un dzīves būtības līmenī, personiskās autonomijas un reflektētā apziņā par dzīves papildījumu drošībā, brīvībā, savstarpējā nekaitēšanā un laimes apziņā.

Papildus jānorāda, ka promocijas darbā tiek izmantoti šādi galvenie un spilgtākie avoti un to pārstāvji. Proti, par visu Rietumeiropas epikūrisma tekstu izpētes avotu bez jau zināmā viduslaikos, XVI, XVII. gs. mijā, Francijā dzīvojošā priesterā, filozofa Pjēra Gasendi (*Pierre Gassendi*) Epikūra filozofijas kopsavilkuma *Syntagma philosophiae Epicuri* un *De vita, moribus, et placitis Epicuri*, kas ir sengrieķu vēsturnieka 3. gs. dzīvojoša Diogena Lāertieša (*Diogenes Laertius*) X grāmatas komentāri, un vēl pirms Pjēra Gasendi gadsimtu agrāk,

attiecīgi 15. gs., dzīvojoša itāļu filologa Lorenzo Valla (*Lorenzo Valla*, 1407–1457) darbu *De voluptate un De vero bono* (“Par baudu” un “Par patieso labumu”)⁷ jaunatklāto Epikūru un tā humānisma gaismā celto epikūrismu, tomēr laikmetam atbilstošāk būtu minēt tieši Bonnas klasiskās filoloģijas skolas vadītāju vācu profesoru Ūzeneru (*Hermann Karl Usener*). Ūzeners, ievācot dažādus materiālus un izmantojot kontentanalīzes, hermeneitisko un fenomenoloģijas metodi, veica sociālo, reliģisko un seno kultūru izpēti,⁸ kā rezultātā tapa ievērojamais un monumentālais 1887. gada darbs ar nosaukumu *Epicvrea*, kurš ir pieejams arī tā jaunā Kembridžas Universitātes 2010. gada pārpublicētā versijā ar tādu pašu nosaukumu *Epicvrea* (Cambridge University Press, 2010). Promocijas darba izstrādes gaitā autoram bija iespēja iepazīties un lietot šos abus avotus.

Lāertieša teksts ar tā angļisko nosaukumu *Lives of the Eminent Philosophers*, tā X grāmata *Epicurus* bez izcilā Kembridžas absolventa, aklā, sengrieķu kultūras, bet it īpaši stoiķu un epikūriešu filozofijas, pētnieka un sengrieķu tekstu tulkotāja Hiksa (*Robert Drew Hicks*) 1925. gada tulkojumā, kas ir Epikūru tekstu analīzēs, tās vismaz angļu versijas pamats, ir izmantota arī tā angļu tulkojuma jaunā, 2018. gada, versija, kura iznākusi Džeimsa Millera (*James Miller*) apgādā un Pamelas Menšas (*Pamela Mensch*) tulkojumā pēc tāda paša darba nosaukuma – *Diogenes Laertius, Lives of the Eminent Philosophers* (Oxford University Press). Pie Kirila Beilija (*Cyril Bailey*) tikpat didaktiskā un monolītā epikūrisma 1926. gada Oksfordas *Clarendon* press apgādā iznākušā pārskata *Epicurus* ar komentāriem, kā Ūzenera *Epicvrea*, tikai tā grieķu–angļu lasījuma versijā, būtu arī jāizceļ vēl kāds ievērojams Beilija 1928. gada Oksfordā publicēts darbs ar nosaukumu “Grieķu atomisms un Epikūrs” (*The Greek Atomists and Epicurus*). Par godu Epikūra “advokātam”, kā viņu mēdz dēvēt, un zinātniskās vēstures aizstāvim, priesterim Gasnadi un viņa atveidotam Epikūram un renovētam atomisma pārskatam, ievērojamu pētījumu ir veicis profesors Džojss Samids (*Lynn Sumida Joy*) savā 2002. gada Kembridžas Universitātes apgādā iznākušajā apjomīgajā darbā *Gassendi the Atomist: Advocate of History in an Age of Science*.⁹

Promocijas darbā izmantoti arī daudzi citi ievērojamu autoru darbi. Šeit minēti nozīmīgākie. Longs (*Anthony Arthur Long*) jāmin kā autors, kurš epikūrisma izpētei veltījis vismaz 5 dažādus rakstus un zinātniskus pētījumus. Daži no tiem tapuši Oksfordas apgādā, piemēram, 2006. gada darbs ar nosaukumu *From Epicurus to Epictetus. Studies in Hellenistic and Roman Philosophy*. Arī Sedlijs (*David Neil Sedley*) daudz un plaši pētījis un rakstījis par

⁷ Arī: Gaile&Hofa, 378–379.

⁸ Flashar, H. and Vogt, S. 1995. *Altertumswissenschaft in den 20er Jahren. Neue Fragen und Impulse*. Stuttgart: F. Steiner, 1995.

⁹ Pumfrey, S. 1990. *Lynn Sumida Joy. Gassendi the Atomist: Advocate of History in an Age of Science*. Cambridge: University Press, 1988. Pp. xiii + 311.

Epikūru, epikūrismu un epikūriešiem, tā mācības un skolas ietekmi pasaules filozofijas kontekstā. Abi kopā Longs un Sedlijs Kembridžas universitātes apgādā attiecīgi 1986./1987. gadā izdevuši gluži hrestomātisku hellēnisma izpētes materiālu jeb mācību līdzekli sengrieķu filozofijas izzināšanai ar nosaukumu *The Hellenistic Philosophers*. Bet XX gs. beigu posmā Arizonas universitātes profesore Annasa (*Julia Annas*) veikusi trīs laikmetīgus pētījumus, kas veltīti epikūrisma apguvei, pārnesot Vakareiropas Epikūram un epikūrismam veltītās atziņas uz Amerikas austrumu krastu. Attiecīgi tapuši šādi darbi: 1989. gada *Epicurean emotions*, 1993. gada *Epicurus on agency (Cambridge)* un 1995. gada *The morality of Happiness (Oxford)*. Par šo Annasas darbu kāds cits autors, proti, Ričards Krauts (*Richard Kraut*), uzrakstījis veselu publikāciju ar nosaukumu *The Morality of Happiness by Julia Annas*. Savukārt De Witt (*Norman Wentworth De Witt*) laikā no 1936. līdz 1967. gadam epikūrismam un Epikūram veltījis 3 dažādus darbus – *Epicurus and his Philosophy*, *Epicurus' three wheeled chair*, *Organization and Procedure in Epicurean Group* (pārējie apskatīti ievada daļā). Kā arī jāmin latviešu valodā 2008. gada “Kultūra 2000”, Kultūras ministrijas un Liepnieka & Rītupa apgādā iznākušais un Agneses Gales un Aijas van Hofas Epikūra tekstu tulkojums latviešu valodā ar nosaukumu “Epikūrs. Vēstules. Atziņas. Fragmenti” (*Epicurus. Epistulae. Sententiae. Fragmenta*) un Latvijas Universitātes filozofijas zinātņu doktora Viļņa Zariņa lekciju pieraksti un manuskripti.

I daļa. Atēnas un Epikūra laiks

I daļa sastāv no trim galvenajām nodaļām: “Antīkā taisnīguma ceļš”, kam faktiski ir arī otrs nosaukums *The genesis of ancient justice*, “Epikūra kritika jeb kad laime kļūst par problēmu”, kā arī “Likuma un polisas vieta grieķu pasaules pagrimumā”. Katra no šīm nodaļām tiek dalīta loģiskās un viena otrai pakārtotās apakšnodaļās un pēc nepieciešamības vēl sīkākās tematiski un argumentēti organizētās un strukturētās vienībās, lai nodrošinātu konkrētu, sistemātisku, precīzu, jēdzieniski skaidru un akadēmiski korektu apskatāmā jautājuma izklāstu. Katrā nodaļā tiek konsekventi ievērota, pirmkārt, hronoloģiska secība (no klasiskā perioda līdz hellēnisma laikmetam un turpmāk). Otrkārt, jēdzieniska konsekvence, kur uzmanība tiek pievērsta galvenajām epikūriskā sastopamajām terminoloģiskām īpatnībām un niansēm (piemēram, *dikaiosynē*, *physis*, *nomos*, *ataraxia*, *philia*, *pleasure vs. justice* u. c.). Treškārt, tiek izmantota kritiskās literatūras iesaiste, balstoties uz antīkajiem pirmavotiem un starptautiski atzītiem mūsdienu komentētājiem (piemēram, sākot jau ar Hiku, Beiliju, Biņjoni, tad Longu, Sedliju, Mitsi, Maso, Ristu, Roksamu, Springborgu, Railiju, latviešu avoti: Gaile & Hofa, Zariņš u. c.). Ceturkārt, tiek nodrošināts tiesību filozofijas, vēstures un teorijas aspekts un šī priekšmeta kompilācijas un variācijas atbilstoši laikmeta prasībām, kur Epikūra mācība tiek analizēta kā alternatīva klasiskajiem taisnīguma konceptiem. Līdz ar to šī daļa kalpo kā pamats nākamajām monogrāfijas izstrādes sadaļām un piedāvā konceptuālu ietvaru Epikūra mācības integrācijai tiesību teorijas, vēstures un filozofijas diskursā.

I daļā “Atēnas un Epikūra laiks” tiek analizēta Epikūra filozofijas vieta antīkajā, renesanses un apgaismības laikmeta tiesību domā, īpašu uzmanību pievēršot taisnīguma un normatīvās kārtības attīstībai grieķu, romiešu un vēlāk Eiropas juridiskajā tradīcijā. Pētījums iezīmē tā dēvēto senā grieķa taisnīguma ceļu, kas sākotnēji bija saistīts ar sabiedrības morālajām normām, dievišķās kārtības izpratni un pilsētvalsts (*polis*) struktūru. Vēlāk hellēnisma un Romas impērijas ietekmē pārorientējas par pragmatisku, sociāli konstruētu taisnīguma modeli, kuru humānisma laikmeta domātāji tad arī interpretēja, aktualizēja un tālāk pilnveidoja, līdz tapa laimes prerogatīva, kas vēlāk sasniedza tiesību dimensijas apmērus. Tā, piemēram, humānisma tēvs Frančesko Petrarca gan slavē, gan arī kritizē Epikūru kā pārāk netiklu un amorālu, pārāk sievišķīgu un glēvu, norādīdams, ka bauda nav labums, bet tikai tikums dzemdē laimi un vispār, ka Epikūru bez kripatas smaida nemaz nevar nopietni uztvert.¹⁰ Līdzīgi kritiski viņš raugās arī uz sava laika tiesību praksi, uzskatot, ka likums bez tikumības ir tukšs rīks. Tādā veidā tas kalpo tikai varas un mantkārības interesēm. Patiesu taisnīgumu, viņaprāt, nevar noteikt

¹⁰ Papy, J. (2018). *Epicureanism and Stoicism in Filelfo's Letters*. In: V. Celati & P. J. Forshaw (Eds.), *Neo-Latin Commentaries and the Management of Knowledge in the Late Middle Ages and the Early Modern Period (1400–1700)*. 215–216. [Brill. https://doi.org/10.1163/9789004382190_014]

tikai ar ārējiem likumiem, jo faktiskais likums balstās cilvēka sirdsapziņā, tikumā un dabiskajā taisnībā. Lāertietis Vita Epicuri norāda, ka Atēnija epigrammā Epikūrs tiek slavēts par šādu apgalvojumu: “Jūs, ļaudis, pārpūlaties ļautos darbos un nepiesātināmā peļņas kārē sākat strīdēties un karot.”¹¹

Monogrāfijas I daļā tiek aplūkoti svarīgākie Epikūra un viņa sekotāju Filodēma, Lukrēcija un Senekas filozofiskie uzskati par taisnīgumu, normām un cilvēku brīvību, kā arī Cicerona kritika un viņa attieksme pret epikūrismu kā filozofisku skolu un ideju virzienu. Cicerons, būdams republikānis un stoiskās tradīcijas pārstāvis, asi kritizēja epikūriešu pieeju taisnīgumam, norādot, ka tā nedod pietiekamu pamatojumu morālei un politiskajai pienākumu apziņai. Piemēram, viņa darbs *De Finibus Bonorum et Malorum*¹² ir kā etalons un spilgts piemērs minētajam un iezīmē, precīzāk sakot, aizsāk, antiepiķūrisma (antihedonisma, morālā rigorisma) tradīcijas laikmetu. Taču viņa paša uzskati par likumu dabisko raksturu un to pielāgojamību sabiedrības interesēm atsevišķos aspektos saskanēja ar epikūriešu idejām, piemēram, ka likumu spēks un tā lietderība ir atkarīga no spējas cilvēkiem nodrošināt mierīgu līdzāspastāvēšanu. Epikūrisms piedāvāja alternatīvu skatījumu uz tiesībām, nošķirot dabas likumus no cilvēku radītajiem likumiem, un akcentēja, ka tiesības un taisnīgums nav absolūti, bet tiek veidoti, balstoties uz sociālo vienošanos un individuālās dzīves harmoniju. Šis skatījums vēlāk ietekmēja sociālā līguma teorijas attīstību un tiesību filozofijas pragmatisko virzienu, kas kļuva nozīmīgs renesanses un apgaismības laikmeta politiskajās un juridiskajās diskusijās.

I daļā tika noskaidrots, ka renesanses laikā, atdzimstot antīkās filozofijas tekstiem un to akadēmiskajai interpretācijai, epikūrisma tiesību izpratne nonāca intelektuālās elites redzeslokā, kura centās līdzsvarot antīko domātāju mācības ar kristīgās ētikas principiem. Tā laika domātāji, piemēram, Gasendi, centās rehabilitēt Epikūra filozofiju, parādot to kā racionālu un saskanīgu ar zinātniskās domas attīstību. Apgaismības laikmetā epikūriešu pragmatiskā pieeja taisnīgumam un normām guva jaunu nozīmi, jo politiskās filozofijas centieni atrast sabiedrības organizācijas racionālus pamatus sakrita ar epikūriešu tiesību konceptu. Piemēram, Robičs savā disertācijā u. c. darbos raksta, ka Loks, kā arī Ruso turpināja attīstīt līgumpamatotas sabiedrības un konvencionālās vienošanās ideju, kas bija daļēji saskaņā ar epikūriešu uzskatu, ka taisnīgums pastāv tikai tik ilgi, kamēr tas ir lietderīgs un kalpo cilvēku labsajūtai.¹³ I daļā tiek apskatīts, kā epikūrisma filozofija, neskatoties uz sākotnējo noraidījumu

¹¹ Gaile&Hofa, 11. Laertius. *Vita Epicuri*, 12.

¹² Cicero, *De Fin.*

¹³ Robitzsch, J. M. (2016). *Epicurean Justice and Law*. PhD Dissertation, University of Pennsylvania, 12. Arī: Robitzsch, J. M. (2024). *Epicurean Justice: Nature, Agreement, and Virtue*. Cambridge University Press, 54–55.

no Romas laikmeta domātāju puses, tika reinterpretēta un kļuva nozīmīga renesanses un apgaismības laikmeta tiesību diskusijās. Analizējot Epikūra, Cicerona un viņu sekotāju domas, tiek izsekots, kā epikūriešu uzskati par taisnīgumu un tiesībām tika uztverti un pārstrādāti intelektuālajos procesos un debatēs, kas vēlāk ietekmēja jauno laiku vēlinās politiskās teorijas attīstību. Tādējādi monogrāfijas I daļa sniedz kompleksu ieskatu tam, kāda ir Epikūra mācības vieta filozofijā, tiesībās un kopējā laikmeta vēsturē, izpētot tās ietekmi no antīkās pasaules rakursa līdz apgaismības laikmetam, kur epikūrisma idejas transcendentē caur filozofiskiem un politiskiem pārveidojumiem, kļūstot par vienu no galvenajām diskusijām, kurā tiek vērtēta sabiedrisko līgumu, indivīda brīvību un taisnīguma būtība.

II daļa. Tiesību avotu sintēze

Monogrāfijas II daļa veido pāreju no filozofiskās analīzes uz normatīvu un konceptuālu tiesību teorijas izklāstu, kurā Epikūra mācība tiek uztverta kā pamats empīrismā un utilitārisma balstītam tiesību modelim. II daļā īpaša uzmanība pievērsta tiesību jēdziena ģenealoģijai, proti, tam, kā, dabiskiem, sociāliem un racionāliem faktoriem savstarpēji saplūstot, veidojas antīkā taisnīguma jēga un tā mijiedarbība ar likumisko kā sociālās vienošanās rezultātu.

II daļā tiek revidēts Epikūra filozofijas metafiziskais un ētiskais pamats, sākot ar Epikūra testamentu kā unikālu juridiski filozofisku dokumentu, kas atklāj cilvēka brīvības, draudzības un īpašuma tiesību principus. Daļas turpinājumā tiek skaidrota Senekas un romiešu stoicisma reakcija uz epikūrismu un tā attieksmi pret dievu panteonu un sociālo notikumu cēloņsakarībām citkārt nenosakāmā pasaules lietu kārtībā. Tiek analizēti arī bezgalīgo cēloņu un brīvās gribas (*libera voluntatis*) jēdzieni, Giga gredzena (*Ring of Gyges*; lat. *Gyges Anulus*) paradokss kā taisnīguma pārbaude, kā arī Hobsa un Gesandī mēģinājumi jau jaunajos laikos pārformulēt epikūrisko cilvēka dabas un rīcības brīvības izpratni. Ir aplūkota epikūrisma transformācija Romas intelektuālajā vidē un tā ietekme uz vēlīno antīko filozofiju un tiesību izpratni. Tiek noskaidrots, kā Epikūra mācība par dievu neiejaukšanos, pasaules nejaušības, arī *clinamen* principu un cilvēka rīcības autonomiju kļūst par pamatu agrīnai brīvības un atbildības filozofijai, kas vēlāk ietekmē dabisko tiesību un sociālā līguma teorijas attīstību, savienojot antīko morāli ar modernās tiesību domas sekulāro humānismu un profāno pasauli.

Daļas izklāstā, atsaucoties uz Cicerona Scīpiona sapni un romiešu taisnīguma triādi *Justice, Utility, Contract*, tiek iezīmēts, kā epikūriskā lietderības un taisnīguma koncepcija kļūst par pāreju no antīkās ētikas uz hellēnisma politisko filozofiju un vēlāk atsedzas arī turpmāko laikmetu humānismā kā renesanses dzinējspēkā, apgaismības domā, kas jau ir racionāls turpinājums vēlāko laikmetu tiesību teorijām. Tiek noskaidrots, ka tiesību jēga, Epikūra skatījumā, ietilpst cilvēka racionālajā spējā saglabāt līdzsvaru starp brīvību un drošību, starp laimi un pienākumu, starp taisnību un lietderību, kas tomēr neveido tiešas attiecības starp valstslietu politisko kārtību un dievišķo spēku eksponēšanu sabiedriskajā dzīvē, kā tas ir Aristoteļa taisnīguma izpratnē.

II daļas centrā ir pie Pompejas atrastā I gs. p.m.ē. kausa stāsts, kurš ataino divus svarīgus seno domāšanas virzienus – stoicismu un epikūrismu. Tas ir unikāls mākslas un vēstures piemineklis, parāda to, kā antīkajā pasaulē sprieda par to, kā cilvēkiem būtu jādzīvo, kas ir laime, kā pārvarēt ciešanas, kas ir patiesā dzīves vērtība un kā iespējams līdzsvarot cilvēka iekšējo brīvību ar ārējo pasaules kārtību. Šis tā dēvētais Filozofu kauss (*Philosophers' Cup* jeb *Boscovale Silver Cup*) ir ne tikai māksliniecisks meistardarbs, bet arī ikonogrāfisks filozofijas manifests, kas ataino divas konkurējošas, bet vienlaikus papildinošas cilvēka eksistences

izpratnes: stoisko pienākuma un savaldības ideālu – paciest un panest – un epikūrisko miera, baudas un dabiskās saskaņas meklējumu. Uz šī kausa attēlotie tēli, domās iegrimušie filozofi, kas, sēžot uz akmens sola pie dārza galda, pārdomājot dzīves un dabas būtību, simbolizē antīkās filozofijas pāreju no polisas uz indivīdu, no politiskās kopdzīves pilsētvalstī uz personisko apziņas brīvību. Šajā tēlnieciskajā kompozīcijā “vizuāli iemiesota antīkā cilvēka pāreja no likuma uz prātu, no dievišķas pavēles uz pašizziņu”.¹⁴ Kausa divējādā filozofiskā simbolika, stoiskā un epikūriskā, atspoguļo hellēnisma laikmeta garu, kurā morāle un politika, laime un likums, brīvība un nepieciešamība kļūst par vienas un tās pašas domas dažādām izpausmēm.

II daļa aplūko Hobsa un Gasendi nerimstošo dialogu epikūrisma sakarā. Tieši Hobsa un Gasendi epikūrisma filozofijas interpretācijai veltīto dialogu centrā nonāk jautājumi par brīvību, determinismu, cilvēka gribu, baudu un materiālisma izziņas un eksistenciālisma pamatiem. Abi filozofi, būdami cieši saistīti ar epikūriešu domas tradīciju vai to ievirzīti, tomēr to interpretē atšķirīgi. Hobss, balstoties fiziskā pasaules dabas skatījumā, cenšas racionāli pamatot brīvības ierobežošanu sabiedriskā līguma un drošības vārdā, kamēr Gasendi katoļu humānisma garā mēģina saskaņot Epikūra hedonismu ar kristīgās ētikas ideāliem. Citiem vārdiem sakot, Epikūra *clinamen* kļūst par Hobsa brīvās gribas mehānisma analītisko priekšgājēju, bet viņa atomisma pasaules modelis par mehāniskās filozofijas pamatu, un Epikūra līguma taisnīguma jēdziens par Hobsa sociālā līguma teorētisko priekštecī, savukārt Epikūra ataraksija jeb miers par Hobsa sabiedriskās drošības un miera ideālu. Šis uzskats iezīmē interesantu nokrāsu Rietumeiropas tiesību filozofijas attīstībā – no teoloģiski noteikta likuma uz cilvēka saprāta konstruētu normatīvo kārtību.

Monogrāfijas II daļā aplūkotas arī Roterdamas Erasma, vēlinās renesanses un kristīgā humānisma pārstāvja, atziņas par Epikūru, kas gandrīz gadsimtu pirms Gasendī un Hobsa pārdomām lika pamatu epikūrisma renesansei jaunajos laikos. Erasmus atšķirībā no sholastiskās tradīcijas Epikūru nevis nosoda, bet mēģina izprast, atjaunojot viņa filozofijas ētisko un garīgo dimensiju. Viens no spilgtākajiem piemēriem ir viņa dialogs *Epicureus (The Epicurean)*, kas ir viens no *Colloquia familiaria* (Draudzīgo sarunu) cikla tekstiem, kur Erasmus ironiskā un paradoksālā stilā saskaņo epikūrisma idejas ar kristīgo dzīvesveidu, apgalvojot, ka patiesais “epikūrietis” ir Kristus, jo tieši viņš meklē augstāko garīgo baudu tikumīgā un mierpilnā dzīvē, nevis jutekliskos labumos.¹⁵ Ar šo interpretāciju Erasmus ne tikai rehabilitē Epikūru kristīgās domas telpā, bet arī apstrīd viduslaiku priekšstatu par epikūrisma kā tukšu hedonismu, pierādot, ka bauda var būt arī garīga kategorija, respektīvi, saskaņas un iekšējā miera stāvoklis.

¹⁴ Zanker, M. (1998). *Pompeii: Public and Private Life*. Cambridge: Harvard University Press, 212.

¹⁵ Leushuis, R. (2015). *The paradox of Christian Epicureanism in dialogue: Erasmus' Colloquy Epicureus*. *Erasmus Studies*, 35(2). 113–114.

Tiek aplūkots filozofijas laikmetu, kurā Hobss sistematizē Gesandī piedāvāto koncepciju, pārvēršot to par valsts un sociālā līguma teorijas pamatu. Likums šeit kļūst nevis par ārēju piespiešanas mehānismu, bet par līguma formu, kas disciplinē cilvēka dabiskās tieksmes un nodrošina viņa brīvību no haosa, bailēm un savstarpējās vardarbības. Tādējādi no Epikūra līdz Gesandī un Hobsam attīstās vienota intelektuālā līnija, kas pārveido filozofijas un tiesību paradigmu: no dievišķa likuma uz cilvēka prāta radītu kārtību, no metafiziskas brīvības uz brīvību kā pašregulācijas principu. Šī pāreja formē jauno laiku un humānisma juridiskās izaugsmes aizsākumu, kur cilvēka spēja rīkoties saprātīgi kļūst par tiesību un morāles pamatnosacījumu. Par to punktu, kur fizikas un ētikas pasaules beidzot satiekas vienā tiesību telpā. Turklāt bez Hobsa, Gesandī un Erasma arī Lorencos Valla devums iezīmē konceptuāli svarīgu pavērsieni Rietumu politiskajā un tiesību domā: tie palīdzēja modernizēt epikūrisma mācību, pārnesot to no antīkā indivīda personiskās ataraksijas meklējumiem uz sabiedrisko līgumu, kur likums, taisnīgums un valsts forma kalpo nevis ideālu, bet cilvēka praktisko vajadzību, brīvības un laimes nodrošināšanai.

II daļas nobeigumā tiek uzsvērts, ka Epikūra taisnīguma koncepts nav reducējams uz vienkāršu normatīvu vai pozitīvisma konstrukciju. Tas ir cieši saistīts ar dzīves lietderību, drošību un individuālo mieru. Taisnīgais, Epikūra skatījumā, tiecas izdevīgumā, nevis pašlabumā, bet savstarpējas nekaitēšanas un līdzāspastāvēšanas nozīmē. Vēlmes, intereses un lietderīgais saplūst vienotā izpratnē par tiesiskumu, kurš kalpo nevis ideālai patiesībai, bet cilvēka praktiskajām vajadzībām. Šajā ietvarā vainas un soda institūcijas netiek sakralizētas, bet gan racionalizētas, kā mehānismi, kas uztur sabiedrisko kārtību un neitralizē bailes. Līgums epikūrisma nav juridisks dokuments, bet ētiski filozofisks formāts, kas kalpo drošībai – vienīgajai patiesajai brīvības garantijai. Un šī drošība ved pie augstākās baudas formas – miera, kurā taisnīgums kļūst nevis par pienākumu, bet par nosacījumu labklājībai un laimei. Visas šīs idejas spilgti iemiesojas Boskorelas kausa alegoriskajā gravīrā, kur caur māksliniecisku vēstījumu simboliski attēlots gadsimtiem ilgušais duelis starp stoīku likuma tikumu un epikūriešu baudas taisnīgumu – divām lielām filozofiskām paradigmām, kas turpina veidot un attīstīt Rietumu tiesību vides ainavu.

III daļa. Taisnīguma korpuss (relatīvisms, racionālisms un paradoksu kopums)

Darba trešā, kas vienlaikus ir pēdējā un noslēdzošā monogrāfijas daļa, tāpat kā iepriekšējās divas daļas, sastāv no trim pamata jeb galvenajām nodaļām, bet visa III daļa, ieskaitot trīs minētās nodaļas un loģiski pakārtotās apakšnodaļas, cenšas risināt jautājumu par to, kas epikūrismā ir taisnīguma korpuss. Tāpat turpmākais izklāsts tiek veidots ap relatīvismu, racionālismu un paradoksu kopumu, kas epikūrismā ir sevišķi izceļams.

III daļa pievēršas Epikūra domas iekšējai arhitektūrai, respektīvi, tam, kā cilvēka pieredze, draudzība, prāts un nejaušība veido vienotu ētiski juridisku sistēmu, kas reize arī ir taisnīguma un tiesību vienotības simbols. Šādā griezumā tiek pētīts, kā Epikūra filozofijā cilvēka pieredze, saprāts un jūtas kļūst par pamatu morālei un tiesiskumam, atklājot labo kā saskaņu starp prātu, mieru un cilvēku veidotām attiecībām. Draudzība šeit parādās kā identitātes un taisnīguma mēraukla, kur uzticēšanās kļūst par tiesību pirmavotu un ētiskās saiknes saturu. Bauda tiek interpretēta kā izziņas un izvēles kritērijs. Līdzīgi kā Hērakla mītā, cilvēks stāv izvēles priekšā starp īslaicīgu patiku un ilgstošu tikumību. Nejaušības jēdziens savukārt iezīmē brīvības iespēju citkārt determinētā pasaulē, kur cilvēka rīcība nav mehāniska, bet atbildīga, racionāli kontrolējama un nosakāma. Tiek izcelts, ka taisnīguma un tiesību izjūta izriet no vairākiem cilvēka būtībā mītošiem avotiem – sajūtām, pieredzes, prāta, atmiņas un valodas, tā veidojot harmonisku līdzsvaru starp individuālo brīvību un sabiedrisko kārtību. Tiek analizēta Aristoteļa un Epikūra noslēpumainā (klusā) polemika, kas, pēc dažu autoru domām, tomēr ir bijusi samērā pārlicinoša. Aristoteļa skatījumā, tiesību (taisnīguma) izjūta izriet no cilvēka dabiskās sociālās būtības, proti, no viņa spējām saprast kopējo labumu, atšķirt taisno no netaisnā un dzīvot saskaņā ar mēru un tikumu. Šie trīs avoti kļūst par tiesiskās kārtības pamatu. Epikūrs šo skatījumu paplašina, saskatot tiesību izcelsmi pieredzes un saprāta sintēzē: sajūtās, priekšstatā, atmiņā, valodā, draudzībā, bailēs un baudā, kur katrs elements kalpo kā instruments cilvēka spējai izprast to, kas nodrošina mieru un laimi, proti, nekaitēt citiem un neciest kaitējuma, kas arī ir Epikūra dabiskā taisnīguma jēga un būtība, kura transcendentē cauri tūkstošgadēm. Tādējādi Aristoteļa ētiski politiskā “taisnīguma mēra” ideja un Epikūra empīriskais “dzīves saskaņas” princips satiekas kopīgā mērķī izskaidrot tiesības kā cilvēka dabas, saprāta un pieredzes kopdarba sajūtu, nevis ārēju likuma konceptu.

Tiek aplūkota likuma un cilvēka gribas attiecības antīkajā domā, analizējot, kā mērķis (*telos*) un likums (*lex, nomos*) kļūst par galvenajiem jēdzieniem pārejā no klasiskās uz hellēnisma filozofiju un vēlāk no Romas republikas uz impērijas laikmetu. Epikūra skatījumā, likums zaudē savu dievišķo autoritāti un iegūst racionālu, cilvēka vajadzībās balstītu nozīmi. Tā mērķis vairs nav sodīt vai valdīt un valdot pavēlēt vadīt, bet uzturēt mieru un savstarpēju

drošību. Izklāstot sākotnējā stāvokļa ideju, III daļā ir uzsvērts, ka likuma pamatā ir cilvēka atmiņa un spēja ne tikai pieņemt normas, bet arī neaizmirst to sākotnējo jēgu, jo aiz katra likuma stāv cilvēku kopdzīves pieredze un savstarpējs solījums, kā draudzība, radniecība jeb ārpus tiem vienošanās par nekaitēšanu un neciešanu no kaitējuma.

Būtiski, ka dievi, pēc Epikūra domām, eksistē kā pilnīgas, mierīgas un pašpietiekamas būtnes, kas nedz soda, nedz apbalvo un tādēļ tie nevar būt tiesību vai likuma avots.¹⁶ Tiesības un taisnīgums rodas nevis no sakrālas autoritātes, bet no cilvēku saprātīgas vienošanās dzīvot bez bailēm un nekaitēt viens otram. Tieši šajā kontekstā tiek pieminēts Glaukona stāsts, kurš atrodams Platona “Valsts” otrajā grāmatā.¹⁷ Stāstā Glaukons, atstāstot Giga gredzena mītu, apgalvo, ka cilvēki ir taisnīgi nevis tāpēc, ka paši vēlas būt taisnīgi, bet tāpēc, ka baidās no soda un ciešanām. Ja sods tiktu atcelts, cilvēki kļūtu netaisni. Epikūrs šo stāstu pārlasa savā gaismā, precīzāk, tas kalpo par vienu no epikūrisma izpratnes avota redzamākajiem piemēriem, apstrīdot Glaukona pesimistisko antropoloģiju. Viņaprāt, cilvēks spēj būt taisnīgs nevis bailēs no ārēja soda, bet meklējot iekšējo mieru un saskaņu ar citiem.

Taisnīgums Epikūram nav bailes no likuma, bet līgums, kas nodrošina brīvību no bailēm. Tādējādi gan III daļas tēmas, gan “Dievs ārpus likuma”, gan “Glaukona stāsts” Epikūra sistēmā kalpo kā divas filozofiskas robežzīmes, kur pirmā atbrīvo cilvēku no pārdabiskām normām, bet otrā no baiļu atkarības. Likums, kas reiz bija sakrāls instruments, kļūst par cilvēka saprāta produktu un ir kā ceļvedis cilvēku sadarbībai, nevis pretstats tai. Sods, kas agrāk nāca no pārdabiski veidotas sakrālas pārliecības un politiska viedokļa, kļūst par imanenta soda pieredzi jeb izpausmi, proti, par sekām, kuras izriet no paša indivīda rīcības kaitīguma pret sabiedrību, valsti un viņa paša dvēseles mieru. Potenciālā soda iespējamība un nenovēršamā atklāšana rada dvēselē pastāvīgu nemieru un spriedzi, kas pavada netaisnību. Šādi Epikūrs aizvieto bailes no dieviem ar iekšējo atbildību un soda jēdzienu ar sapratni par sekām, tādējādi noslēdzot vienu no nozīmīgākajiem pārejas punktiem no mitoloģiskās uz filozofiski tiesisko domāšanu antīkajā pasaulē.

Hjūma filozofija, līdzīgi kā Platona Alas alegorija, aptver cilvēka prāta attiecības ar pieredzi un maldiem, un šajā ziņā tā palīdz precīzāk izprast Epikūra domas revolucionāro raksturu. Hjūms, būdams XVIII gs. empīrists, turpina Epikūra iesākto, pierādot, ka prāts nav dievišķa gaisma, bet pieredzes iemiesojums, kas iemācās atpazīt sakarības, nevis atklāj absolūtas patiesības. Ja Platona cilvēks izkļūst no Alas, lai skatītu mūžīgo ideju sauli, tad Hjūma un Epikūra cilvēks atgriežas Alā, proti, nevis tumsā, bet realitātē, kur gaisma ir prāta spēja pieņemt cilvēka ierobežotību un tomēr dzīvot mierā ar to. Tādējādi Hjūmu var uzskatīt par

¹⁶ DL. X., 139–142.

¹⁷ Plato. *Resp.*, II., 358c–360d.

vienu no Epikūra ideju modernās atblāzmas autoriem arī tiesību jomā. Filozofu, kurš izved cilvēku no Platona alas nevis ideālo formu saulē, bet pieredzes, saprāta un taisnīguma gaismā, kur likuma jēga tiek meklēta cilvēka dabā un viņa spējā dzīvot saskaņā ar citiem.

Pēdējā monogrāfijas daļā tiek aplūkots, kā epikūrisma un stoicisma tik atšķirīgās ētiskās struktūras kļūst par divām atbildēm uz vienu un to pašu jautājumu. Kā iespējams cilvēka morālais pienākums un atbildība pasaulē bez dievišķas iejaukšanās. Noslēdzot šīs monogrāfijas pēdējo daļu, ar ko arī tiek noslēgts visas monogrāfijas kopējais izklāsts, kurā detalizēti un daudzpusīgi tika iztirzāta epikūrisma laimes tiesiskā dimensija, kļūst skaidrs, ka Epikūra filozofija piedāvā būtiski atšķirīgu skatījumu uz tiesību jēgu un saturu, salīdzinot to ar klasiskajām dabisko tiesību vai pozitīvisma pieejām.

Tāpat ir skaidrs, ka Epikūra filozofiskais ieguldījums tiesību domas attīstībā ir krietni nozīmīgāks, nekā līdz šim atzīts. Analizējot Epikūra un viņa skolnieku tekstus, kā arī tos interpretējot caur mūsdienu teorētiskajiem modeļiem, kā, piemēram, *Prisoner's dilemma*, *Dinner's dilemma*, Platona alas alegoriju, Giga gredzena paradoksu, Boskarellas Filozofu kausu, jāatzīst, ka epikūrisms piedāvā precīzu izpratni par to, kāpēc un kā veidojas tiesību normas. Līdz ar to laimes filozofijas tiesību dimensija vispārējā juridiskā diskursā nav margināls vai emocionāli piesātināts papildinājums klasiskajiem normatīvajiem modeļiem, bet gan kodolīga un cilvēkam tuva taisnīguma izpratne. Tiesību funkcija nav reducējama uz represīvo, aizsargājošo vai regulējošo dimensiju, t. i., tiesību un pienākumu balansu, kā reakciju uz rīcību. Tās būtiskā loma ir normatīvi pozitīvā nozīmē veidot eksistenciāli drošu telpu, kas atbalsta cilvēka autonomiju, mazina eksistenciālās bailes, veicina mieru un institucionalizē savstarpējas uzticēšanās (*institutionalization of trust*) un draudzības iespējamību. Šādā griezumā laime kļūst par tiesību mērķi, nevis abstraktu ideālu, bet sasniedzamu stāvokli, kas iespējams vien tad, ja likums kļūst par cilvēka mierīgās līdzāspastāvēšanas pavadoni. Tā ir mācība, ko Epikūrs atstāja ne tikai sava laika domātājiem, bet arī mūsdienu pasaulei laikmetā, kurā tiek meklēti jauni taisnīguma un solidaritātes pamati.

Visbeidzot monogrāfija ne tikai rekonstruē Epikūra mācības juridisko kodolu un izceļ laimes tiesību dimensiju, bet vienlaikus uzdod arī mūžīgu jautājumu: vai jauno laikmetu tiesību telpa spēj atkal ieraudzīt laimi kā vispārējas dzīves jēgas izpausmi? Vai arī, attīstot sarežģītas normatīvās sistēmas un likuma formālismu, sabiedrība tajā nav pazaudējusi pašu tiesību sākotnējo mērķi atbrīvojot pasauli no bailēm un ciešanām, kā to postulēja Epikūrs – filozofs, kurš, lai arī nebūdam pilntiesīgs Atēnu pilsonis, tieši Atēnu pievārtē nodibināja savu skolu un formulēja vienu no ietekmīgākajām hellēnisma laikmeta teorijām par taisnīguma un likuma mērķi: dzīvot bez bailēm, saskaņā ar saprātu un savstarpēju nekaitēšanu.

Monogrāfija ir ne tikai par Ēpikūru. Tā ir par cilvēku, kurš meklē mieru likumā un jēgu tiesībās. Tā atgādina, ka tiesības bez laimes ir tukšas, bet laime bez taisnīguma akla. Un varbūt tieši jaunajā laikmetā, pēc vairāk nekā diviem tūkstošiem gadu, ir pienācis brīdis atgriezties Dārzā nevis kā mītiskā vietā un hedonisma citadelē, bet kā domāšanas telpā, kur cilvēka saprāts, miers un savstarpēja uzticēšanās kļūst par tiesību jēgas pamatu, nevis tās ārēju formu.

Nobeigums

Monogrāfijas nobeigumā, pabeidzot apjomīgo epikūrisma materiālu izpēti, kas principā ir viss, ko par epikūrismu un Epikūru, vismaz par tā tiesību konstrukciju, latviešu literatūrā var pateikt XXI gs., tiek uzsvērts, ka šis darbs ir unikāls, jo pirmoreiz apvieno tiesību filozofijas, vēstures un teorijas skatpunktus vienotā analītiskā sistēmā un to dara tieši caur Epikūra un tā filozofijas epikūrisma prizmu. Monogrāfija ar zinātnisku konsekvenci rekonstruē Epikūra tiesību koncepciju kā pilnvērtīgu normatīvo teoriju, kas līdz šim latviešu akadēmiskajā domā nav tikusi formulēta vispār, un piedāvā oriģinālu metodoloģisku rāmi, kur tiesības tiek interpretētas caur cilvēka saprāta, draudzības un miera kategorijām. Monogrāfija ir ievērojama arī tāpēc, ka tā pārvar tradicionālo priekšstatu par Epikūru ne tikai kā ētiski hedonisku domātāju, bet arī kā tiesību un politiskās filozofijas sistēmas veidotāju, kura idejas ietekmējušas vēlākās līguma, taisnīguma, normatīvisma un valsts veidošanas teorijas. Tā ne tikai rekonstruē vēsturisko kontekstu, bet arī ievieš jaunu interpretācijas paradigmu, kur Epikūra mācība kļūst par pamatu cilvēka brīvības, miera un tiesiskuma filozofijai. Tādai, kas savieno antīko pieredzi kā laimes filozofijas būtību ar juridiskās domas vertikālēm nākamajos gadsimtos.

Monogrāfijā ir noskaidrots, ka Epikūra līgumiskais taisnīgums ir pirmā sekulārā tiesību teorija Rietumu domas vēsturē, kur likums tiek izprasts nevis kā sakrāls pārvaldes instruments, bet kā dzīvs cilvēku vienošanās rīks, kas mainās līdz ar sabiedrību, laiku, vietu un apstākļiem. Tādējādi epikūrismā tiesības kļūst par brīvības, draudzības un miera pašregulācijas formu, kur saprāts aizstāj bailes, bet vienošanās pavēli. Un šāds skats monogrāfiju padara par ievērojamu, pirmkārt, tāpēc, ka tā sistemātiski rekonstruē Epikūra filozofiju tiesību teorijas, vēstures un filozofijas valodā, atklājot tās dziļo saikni ar taisnīguma, likuma un līguma jēdzienu rašanos antīkajā pasaulē. Otrkārt, monogrāfija atsedz epikūrismu kā Rietumu sekulārās tiesību domas avotu, kas ļauj saprast, kā cilvēka saprāts un savstarpējā vienošanās kļuva par likuma pamatu, aizstājot teoloģisko determinismu ar racionālu pašpārvaldi. Treškārt, šī pieeja piedāvā jaunu tiesību metodoloģiju, kur juridiskais fenomens tiek skatīts nevis kā ārēja vara, pavēle, sankcija un sods, bet kā iekšēja līdzsvara, saprāta un draudzības struktūra, kas balsta mieru, drošību un cilvēka pašizziņu kā tiesiskuma augstāko izpausmi.

Monogrāfijas aplūkotsais laika posms sniedzas vairāk nekā divus tūkstošus gadu senā pagātnē. Antīkajā pasaulē domāt par sabiedrību nozīmēja reizē domāt arī par likumu, jo cilvēka un valsts kārtība bija nedalāma no kosmiskās kārtības izpratnes. Tāpēc ikviens, kurš sprieda par labumu, tikumu vai dzīves mērķi, vienlaikus sprieda arī par taisnīgumu un tiesībām, par to, kādai jābūt kopdzīvei, lai cilvēks varētu dzīvot bez bailēm un ciešanām. Šajā plašajā vēsturiskajā ainā Epikūra mācība atklājas kā sevišķs relikti starp visām zināmām teorijām, kas runā par mieru, drošību, baudu, taisnīgumu un laimi. Epikūrs maina filozofisko paradigmu, kur

sakrālās pasaules glorifikācija tiek aizstāta ar cilvēka prāta izziņas spējām. Autoritātes diktētā pavēle ar vienošanos konceptu, taisnīguma disharmoniju ar sapratni, bailes ar pašpietiekamu gudrību un visbeidzot nāve ar izpratni par tās bezjēdzīgo raksturu. Tādējādi Epikūra filozofija kļūst par monolītu konstrukciju starp mītu un likumu, starp baudu un pienākumu, starp cilvēku un dieviem, un šī stingri noteiktā konstrukcija iezīmē pašu tiesību aizsākumu kā saprāta mākslu dzīvot mierā un laimē.

Epikūra mācībā prāts ir visa izziņas avots, tas ir pietuvināts un paaugstināts līdz dievišķiem apmēriem un kļūst par jauno laikmeta virsuzraugu un noteicēju, bet likums – par cilvēka spēju domāt un vienoties atspulgu. Tādējādi Epikūra filozofija nav tikai atmiņa par tā dibināto Dārzu, bet dzīva ideja par tiesībām kā mierīgas līdzāspastāvēšanas mākslu, kas turpina elpot katrā laikmetā, kur cilvēks meklē brīvību no bailēm un kur tiecas dzīvot harmonijā ar sevi.

Hellēņi daudz un dikti mīlēja polisu, tās tradīcijas un likumus, bet tikpat dedzīgi, kā ievēroja, citēja un pielūdza, tos arī pārkāpa. Tāpat tiesājās un izmantoja kā polisas, tā pilsoņa sniegtās priekšrocības un iespējas, lai aizstāvētu savas tiesības un intereses.¹⁸ Turklāt polisas kultūrā juridiskie procesi nebija tikai normu kopums, bet gan sociālās identitātes un politiskās piederības simbols. Likums bija gan kopienas lepnums, gan tās morālais mērs. Grieķu pasaulē tiesāšanās bija nevis izņēmums, bet pilsoniskas līdzdalības forma, kur katrs brīvais vīrietis uzskatīja par savu pienākumu aizstāvēt sevi publiskajā telpā, tādējādi apliecinot gan savu pašpietiekamību, gan lojalitāti polisas kopumam. Šajā kontekstā, kad senais hellēnis bieži aizrāvās likuma gara priekšā, Epikūra mācība par mieru, savstarpēju nekaitēšanu un baudu kā dzīves mērauklu izskanēja nevis kā poētiska piezēmēta, bet kā drosmīga pretestība šai juridiski politiskajai sacensības kultūrai. Laimes filozofs centās atgriezt tiesības pie to sākotnējās funkcijas, proti, kalpot cilvēka mieram un drošībai, nevis godkārei un varas sacensībai. Viņa filozofijā likums zaudē savu “svētuma auru” un iegūst cilvēcisku raksturu. Likums kļūst par instrumentu, nevis par ideālu, par līdzekli harmonijai, nevis varai. Tieši šī nostāja, kas apvieno pragmatismu ar ētisku līdzsvaru, padara Epikūru par vienu no pirmajiem domātājiem, kurš piedāvā humānu likuma interpretāciju, balstītu nevis sakrālās pavēlēs un varas diktātā, bet cilvēku savstarpējā sapratnē.

Epikūrisma filozofijā miers tiek uzskatīts par augstāko labumu un vistiešākais ceļš uz šo mieru ved caur draudzību (*philia*). Šī iemesla dēļ visu Epikūra izstrādāto tiesību konceptu iespējams interpretēt kā “draudzības algoritmu” – modeli, kurā sabiedriskā kārtība un savstarpējā atturība no kaitējuma tiek balstīta nevis uz piespiedu varu vai reliģisku imperatīvu, bet uz racionāli apzinātu savstarpēju uzticību un labvēlību. Draudzība epikūrismā nav tikai privāta ētiska izvēle, bet gan civilizācijas attīstības pamats, kas attēlo cilvēces virzību no haosa

¹⁸ Epikūrs pievērsās pēdējam, interesēm jeb vajadzībām.

un dzīvnieciskas agresijas uz logosu – saprāta un vienošanās principu, kas nodrošina līdzāspastāvēšanu un savstarpēju nekaitēšanu. Tā iemieso pirmo solidaritātes formu, kur morāle un savstarpējā uzticēšanās kļūst par tiesiskuma un sabiedriskās kārtības priekšnoteikumu.

Pat Augustīns, kurš savos darbos asi kritizē epikūriešu “pasaulīgo baudas filozofiju”, nespēj pilnībā noliegt tās racionālo pievilcību. Augustīns, noliedzot Epikūra juteklisko laimi, tomēr pārņem tās iekšējā miera ideju, pārvēršot to par kristīgās dvēseles miera (*tranquilitas animi*) teoloģisku formu. Tādējādi pat Epikūra pretinieki kļūst par viņa domas nesējiem un viņa filozofija, reiz pasludināta par “pagānisku”, iegūst laicīgu spēku, kas vieno cilvēka prātu, ētiku un tiesības, pārsniedzot kā laika, tā telpas, kā arī gan reliģijas, gan vēstures robežas.

Epikūrisma uzsvars uz individuālu mieru, baudu un līgumisku taisnīgumu, kā arī stoīķu ideja par racionālu, pienākumos balstītu dzīvi kosmiskā kārtībā rada spēcīgu, dialektisku intonāciju, kas līdzsvaro teorētiskos virzienus arī turpmāko laikmetu Rietumeiropas jurisprudencē un filozofijas izklāstā. Tie ir vērtību virzieni, kas, lai arī radušies vairāk nekā pirms diviem tūkstošiem gadu, joprojām spēj uzrunāt un intriģēt laikmetīgās diskusijas par likumu, morāli un cilvēka dzīves jēgu. Epikūrs un tā pretpols stoīķi paliek ne tikai vēstures figūras, bet arī nemitīgi aktuāli līdzgaitnieki vēlāko gadsimtu pasaules domas vēsturē.

Šīs monogrāfijas zinātniskās aprobācijas process aptver laikposmu kopš 1998. gada, kad autors par šo tēmu, proti, kanonisko mācību (jāņem vērā, ka Epikūrs bija tieši tas, kas šo jēdzienu pirmais ieviesa rakstītajā vēsturē) un kanoniskām tiesībām, aizsāka plašākas diskusijas atjaunotajā Latvijas Republikā, kurā vēl nebija aktualitāti guvis un nobriedis kanonikas izpētes jautājums. Kā arī autors bija viens no pirmajiem tobrīd Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē un Latvijā vispār, kas publicēja rakstu “Sakramentālo un juridisko elementu pastāvēšana tiesībās”, tādējādi aktualizējot tieši kanonisko tiesību jautājumu, kā rezultātā tapa mācību kurss “Baznīcas tiesības”. Gandrīz 30 gadu laikā gan praktiskajā, gan teorētiskajā zinātniskās monogrāfijas fundamentāli lietišķajā aprobācijas procesā ir paveikts daudz. Gan attiecīgajā jomā Tieslietu ministrijā, LELB, LELB Sinode, RMRKK, gan kā pieaicināts eksperts Satversmes tiesā u. c. zinātniskās diskusijās, gan kā speciālists ārvalstīs ASV, Grieķijā un Lielbritānijā u. c. organizācijās un pētniecības centros. Tāpat ir ņemta dalība konferencēs, kongresos un semināros, tapušas attiecīgas publikācijas par monogrāfijas tēmu, kas sekmējušas šīs tēmas izstrādi (publikāciju saraksts pievienots), kā arī viennozīmīgi autors ir iesaistījies izglītības procesos – docēšanas un pētniecības (LU, “Turība”, RSU u. c.). Par to visu sīkāk pašā monogrāfijā, sadaļā “Par autoru”.

Secinājumi

Ievērojot veikto zinātnisko analīzi, pētījumus un teorētisko nostādņu salīdzinošu izvērtējumu, kā arī pamatojoties uz promocijas darba rezultātiem, tika noskaidrots, ka ir izpildīti promocijas darba uzdevumi un sasniegts tā mērķis. Ir izvērsti un detalizēti apskatīta hellēnisma laikmeta Epikūra un tā vārdā nosauktā filozofijas virziena epikūrisma Laimes filozofijas tiesību dimensija, kas ļauj rekonstruēt Epikūra tiesību izpratni, uzbūvi un pēctecību kā konsekventu un vienotu normatīvu sistēmu, balstītu empīriskā izziņā, racionāli pamatotā līgumteorijā, kas vērsta uz savstarpēju nekaitēšanu kā galveno taisnīguma principu. Promocijas darba secinājumi atspoguļo starpdisciplināru un principiāli jaunu pieeju, kuras centrā ir Epikūra atstātā filozofijas mantojuma epikūrisma telpas plaša un padziļināta analīze kā nozīmīgs, taču līdz šim tiesību domā nepietiekami atzīts un pētīts virziens.

Tāpat promocijas darbs pirmo reizi Latvijas tiesību pārskatu un atmiņu kontekstā konsekventi lauž marginalizēto epikūrisma stereotipu un tā rezultātā atstāto laikmeta robu un, pārvarot vēstures netaisnību, atsedz Epikūru un tā mācību epikūrisma tiesību filozofijas, vēstures un teorijas kontekstā kā pilnvērtīgu, nobriedušu, koherentu un savā kapacitātē saliedētu domas sistēmu, kas sniedz ne vien ētisku, bet arī juridiski noteiktu un skaidru skatījumu par mieru, taisnīgumu, likumu, laimi un cilvēka brīvību un autonomiju valstī un sabiedrībā.

Līdz ar to, izmantojot gramatisko, vēsturisko, deskriptīvo, salīdzinošo un analītisko metodes, kā arī deduktīvās un teleoloģiskās pieejas elementus, bet ne tikai (sk. izmantotās metodes), tika rekonstruēta epikūrisma filozofijā ietvertā taisnīguma, līguma un laimes izpratne. Promocijas darbā tiek secināts, ka Epikūra mācībā ietvertie jēdzieni, kā ataraksija (dvēseles miers), aponija (ciešanu neesamība), līgums (*synthekē*), draudzība (*philia*) un dabiskā taisnīguma maksima u. c., veido strukturētu un iekšēji saskaņotu uzskatu kopumu, kas satur būtisku normatīvu kapacitāti, proti, tiesību potenciālu, un pretendē uz noteiktu, noslēgtu un sistematizētu juridisku novērtējumu. Konkretizējot Epikūra filozofiju šaurākā nozīmē, to var raksturot kā tiesību korpusu – juridiskas maksimas un sentenču kopumu, bet plašākā nozīmē – kā filozofisku ideoloģiju ar normatīvu raksturu, kas satur specifisku, tikai epikūrisma raksturīgu tiesību kolorītu un atpazīstamu vērtību sistēmu.

Turpmākie piecpadsmit (15) secinājumi, ņemot vērā promocijas darba tematisko specifiku un izvirzīto mērķi, ir strukturēti loģiski un secīgi hronoloģiski izveidotā kārtībā, kas, lai pilnvērtīgi izprastu sengrieķu un vēlāko laikmetu morāles, tiesību un valsts domas kopējo arhitektūru, jāuzlūko kā vienots konceptuāls tiesību modelis, kurš ataino Epikūra tiesību doktrīnu. Šāda secinājumu struktūra ļauj izsekot Epikūra tiesību mantojuma attīstībai, atklājot

tās iekšējo loģiku un vietu hellēnisma laika filozofiskajā un vēlāko gadsimtu tiesību telpā tieši tā, kā tas turpmāk secināts.

1. Epikūra filozofiju var interpretēt kā atomisma un antīkās morāles filozofijas sintēzi, kuras ietvaros atklājas arī tiesību korpusa veidols. Epikūrisma domāšanas modeļa koncepts ietver prolepsi, pirmatnējo (sākotnējo) uztveres formu, kas reducējas atmiņas nojausmā uzkrātā empīriski izsvērtā priekšstatā par esošo, ko nodrošina zināšanas un pieredze, kā prāta strukturētas, noteiktas, secīgas un prejudiciālas darbības, kas veido pamatu cilvēka rīcības noteikšanai un iespējamo seku izvērtēšanai. Epikūra mācība veidojas kā pragmatiska izvēles filozofija, kas māca: **nav nepanesams pienākums vai likums, bet ir neizbēgama izvēle – ko pieņemt un no kā atteikties**. Rezultātā Epikūra mācība atklāj morāles un tiesību principu **harmonisku vienotību un līdzsvaru**, kur cilvēka rīcības brīvība nav pretrunā ar sabiedrisko kārtību, bet ir tās priekšnoteikums, balstīts ētiski tiesiskā vienotībā.
2. **Kanonikas jeb patiesību kritēriju mācība ir empīriskā un pragmatiskā izziņas teorija, kas pēta zināšanu izcelsmi, kritērijus un robežas** un ir ne vien metodoloģiska pieeja visai Epikūra filozofijas sistēmai, bet arī netiešs instruments tiesību izpratnei. Kanonika ir centrālais instruments patiesības noteikšanai. Kanonikas mācība epikūrismā ne tikai strukturē patiesības izziņas mehānismu, bet arī iezīmē juridisko autonomiju, kurā normu izcelsme un to pamatotība tiek balstīta cilvēka empīriski izziņamā pieredzē un individuālajā spriedumā, nevis ārējā autoritātē vai transcendentā likuma avotā.
3. Gudrības un likumu prizma ir sistemātiski saausta ar Epikūra mācību par kanoniku (*kanōnikē*), kas apraksta cilvēka spēju caur sajūtām, priekšstatiem (prolepsi) un emocijām veidot spriedumus par realitāti. **Tiesiskai normai**, lai tā tiktu atzīta par pamatotu, ir **jāiztur šī kanoniskā pieredzes pārbaude, proti**, vai tā veicina sabiedrības mieru un kārtību. Tādēļ gudrība kā saprātīga izvēle ir ne tikai morāls, bet arī tiesisks princips. Gudrība šeit neaprobežojas ar iekšējo tikumu, bet kļūst par tiesību avotu. Tā regulē cilvēku savstarpējās attiecības, jo vienīgi apdomība var nodrošināt saprātīgu un nekaitējošu līdzāspastāvēšanu.
4. **Taisnīgums Epikūra filozofijā nav ontoloģisks**, proti, tas nav esamības struktūrā vai dabas likumā iedibināta un pastāvoša realitātes forma, kura eksistē neatkarīgi no cilvēka pieredzes un gribas. Tāpat taisnīgums nav dabas kārtībā iekļauta esence, bet gan funkcionāls un relatīvs sociāls koncepts, kas nepastāv pats par sevi, bet rodas tikai tad, kad cilvēki konkrētā vietā un laikā vienojas par savstarpēju nekaitēšanu un mierīgu līdzāspastāvēšanu.
5. Taisnīgums, Epikūra skatījumā, nav nedz pastāvīgs, nedz nemainīgs. Taisnīgums ir nosacīts, proti, spēkā esošs tikai tik ilgi, kamēr tas kalpo miera un draudzības saglabāšanai.

Epikūriešu taisnīguma doktrīna nosaka, ka taisnīgums nav pilnīgi dabiskas izcelsmes. Taisnīgums Epikūram nav arī idejiski nemainīgs princips, kāds tas ir Platona filozofijā vai Aristoteļa dabiskās kārtības tikumiskajā formā, nav arī pilnīga un tīra konvencija. **Taisnīgums (gr. *dikaiošynē*, lat. *iustitia*) ir līguma un lietderības kombinācija, racionāla vienošanās forma, kura mainās līdz ar sabiedrību un kuras rezultātā veidojas sociālais līdzsvars.**

6. **Tāpat taisnīgums epikūrismā nav idejiska aksioma, bet praktisks rīks, kura funkcija ir nodrošināt stabilitāti un mieru.** Tādējādi Epikūrs un viņa sekotāji epikūrieši ne tikai sniedz nozīmīgu ieguldījumu antīkās morāles filozofijā, bet arī veido juridiski noteiktu tiesību modeli, kur draudzības algoritms un nekaitēšanas pakts tiek reducēts drošības, brīvības un savstarpējas labvēlības mērķī, kas rezultātā nosaka tik būtisko **laimes substanci tiesībās**. Secinātais apliecina Epikūra filozofijas aktuālo, laikmetīgo un augstvērtīgo, bet maz novērtēto potenciālu, **kas ļauj epikūrismu iekļaut vispārējās tiesību filozofijas diskursā līdzās klasiskajām antīkajām skolām un to pārstāvjiem.**
7. Epikūrisma centrā atrodas ideja, ka **taisnīgums ir relatīvs un funkcionāls princips**, kas rodas no savstarpējas vienošanās rezultātā panākta kompromisa, lai novērstu kaitējumu, proti, neciestu un nenodarītu to. No kā, tiklīdz likums pārstāj pildīt šo **taisnīguma funkciju, tas zaudē savu normatīvo spēku.** Šāda perspektīva iezīmē ne tikai agrīnu **sekulāro tiesību formu un taisnīguma paradigmu**, bet arī vienu no pirmajiem mēģinājumiem konkretizēt likumu kā dinamisku, cilvēka pieredzē un savstarpējā uzticībā sintezētu institūtu, kas pārsniedz sava laikmeta morālās robežas un veido intelektuālu pamatu vēlākajai Eiropas filozofijai par tiesībām.
8. Formulējot taisnīguma un izziņas pamatus, **Epikūrs pārvieto tiesiskās domas fokusu no metafizikas uz empīrisku un racionāli pārbaudāmu un izsakāmu novērtējumu**, kas vēsturiskajā kontekstā iezīmē vienu no senākajiem empīrisma un utilitārisma priekšteču modeļiem sengrieķu filozofijā.
9. Īpaši nozīmīgs ir Epikūra ieguldījums tiesību vēstures un teorijas diskursā, jo viņš ir viens no pirmajiem Eiropas filozofiem, kurš caur atomismu un dabas zinātnes izpēti ieviesa jēdzienu, kas cieši saistāms ar tiesībām, – **brīva cilvēka un brīvās gribas (*libera voluntas*) principu**, tādējādi arī determinējot cilvēka laimes tiesisko dimensiju. Epikūrs formulē vienu no senākajiem individuālisma un cilvēka autonomijas pamatiem citkārt stingri noteiktā valsts, dievu un baiļu (it sevišķi no nāves un nezināmā) pārņemtā pasaulē, Rietumu domas vēsturē, proti, cilvēka spēju būt brīvam, neatkarīgam no valsts autoritātes. *Libera voluntas* rada iespēju rīkoties saskaņā ar savu saprātu, kur saprāts ir atbrīvots no ārējās nepieciešamības un pakļaušanās reliģiskai dogmatikai.

10. **Hedonisms un baudas koncepts nav šīs filozofijas patiesā būtība, tās mērķis un uzdevums, bet laimes ideja kļūst par svarīgu tiesību dimensiju.** Tā nav pretrunā ar normu sistēmu, bet gan sniedz tai saturisku jēgu un eksistenciālu pamatojumu. **Epikūriskā tiesību algoritms darbojas šādi:** *tiesības funkcionē kā instruments, kas nodrošina drošību (asphaleia), bet drošības garantija savukārt rada priekšnoteikumus mieram (ataraxia), savukārt miers kā iekšējās un ārējās harmonijas stāvoklis kļūst par pamatu laimei, kura ir cilvēka dzīves augstākais mērķis.* Tiesību uzdevums, epikūrisma skatījumā, nav pašmērķīgs normatīvisms vai pozitīvais likums, bet gan cilvēka dzīves kvalitātes nodrošināšana, **kur laime tiek izprasta kā eksistenciālā un juridiskā realitāte vienlaikus.**
11. Laimes tiesību dimensija slēpjas cilvēka spējā dzīvot saskaņā ar saprātu un dabas doto mēru, izvairoties no pārmērībām, bailēm un savstarpēja kaitējuma. Epikūram laime, kas gan atšķiras no Aristoteļa laimes koncepcijas, kļūst par tiesību iekšējo *telos*, par mērķi, kas nosaka, **cik lielā mērā norma vai vienošanās ir taisnīga, lietderīga un saskaņota ar cilvēka dabisko tieksmi pēc mierīgas līdzāspastāvēšanas.**
12. **Vispārēja patiesība, taisnība kā likumība epikūriskā nav identificējama kā absolūta vai mūžīga metafiziska kategorija. Izdevīguma un lietderības vārdā likumi ir jāievēro, bet tiktāl, ciktāl to pārkāpšana nerada lielāku kaitējumu nekā to ievērošana.** Tāds ir Epikūra mācībā reducētais princips, kas taisnīgumu padara par relatīvu un funkcionālu vienošanos cilvēku starpā. Kad likums zaudē savu lietderību un sāk radīt vairāk ciešanu nekā labuma, tā ievērošana vairs nav saprātīgi pamatota.
13. **Likumu ievērošana nav priekšnosacījums laimīgai dzīvei,** bet gan līdzeklis, ko indivīds pieņem racionālas izvēles ceļā tik ilgi, kamēr šī ievērošana kalpo miera, drošības un brīvības no bailēm nodrošināšanai. Saskaņā ar Epikūra sistēmu **dzīvot saskaņā ar likumu nozīmē dzīvot gudri, taisnīgi un tīkumīgi,** taču tikai tiktāl, ciktāl likums atbilst šīm gudrības pamatvērtībām. Patīkama esība ir neatraujama no gudras, godprātīgas un taisnīgas dzīves.
14. **Epikūriskā likums nav nekas absolūts, taisnīgs un pareizs.** Likums – tas nav visu valdnieks. Likums gan pretendē uz visuma taisnības raksturu, tomēr no tās pašas visurienes ir spiests atgriezties sevī un nonākt pie labuma jeb baudas garantēšanas.
15. **Epikūriskā likums, kurš nesaskan ar derīgo, nevar pretendēt uz taisnīgo,** jo taisnīguma mērs nav ārējs autoritātes princips, bet gan cilvēka mierīgas eksistences iespējamība. Līdz ar to, Epikūra skatījumā, likums var būt arī netaisnīgs, ja tas pārkāpj savu funkciju. Šī pieeja tuvinās agrīni, tikai epikūriskā formulētai, utilitārajai jurisprudencijai, **kurā likumības vērtība tiek mērīta pēc tās praktiskajām sekām,** kā tā nodrošina cilvēka dzīves kvalitāti, nevis pēc saskaņas ar abstraktām vai absolutizētām idejām.

Priekšlikumi

Promocijas darba “Laiemes filozofijas tiesību dimensija” rezultātā, pamatojoties uz izstrādātajiem secinājumiem, kas aptver izziņas telpu, normatīvās kārtības struktūru un tās institucionālās izpausmes formas, kā arī tiesību vēsturi, filozofiju un teorijas aspektus, izdalītas galvenās aizstāvamās tēzes un formulēti svarīgākie priekšlikumi. Tie pārskatāmības un uztveramības nolūkā strukturēti saskaņā ar darba mērķi, uzdevumiem un izmantoto metožu sistēmu, veidojot vienotu un loģisku priekšlikumu uzbūvi, jēdzienu savstarpējo sakarību, skaidrību un tiesiskās domas iekšējo dinamiku. Līdz ar to pieci priekšlikumi formulē pierādījumos balstītu un argumentācijā pamatotu Epikūra mācības un tās filozofijas virziena epikūrisma iekļaušanu klasiskā tiesību domas kanonā, vēstures izpētē un teorijas pilnveidē.

Izstrādātie priekšlikumi balstās uz agrīno, proti, antīki funkcionālo un praktisko, tiesību teoriju tālāku attīstību un vēlāku recepciju filozofijas un tiesību pārskatos, kuru centrā ir cilvēka spēja izdarīt informētu, proti, zināšanās un prāta spējās balstītu, izvēli, stingri ievērojot baudas un ciešanu bilanci. Epikūra domāšana var kļūt ne tikai par vēsturisku alternatīvu, bet arī par filozofiski dzīvotspējīgu pretstatu gan juridiskajam dogmatismam, gan relatīvismam, gan pozitīvismam, veidojot pāreju starp antīko ētiku un hellēnisma tikumības ceļu, taisnīguma filozofiju jeb *The Genesis of Ancient Justice* un vēlāko laikmetu praktisko jurisprudenci.

1. Epikūra *hedonisma taisnīguma teorija* jeb *empīriski konvencionālais taisnīguma modelis* ir teorētiski pamatota alternatīva dabisko tiesību un juridiskā pozitīvisma pretnostatījumam.

Epikūra taisnīguma koncepts nav nedz stingri normatīvs, kā tas ir Platonam, kur taisnīgums balstās uz mūžīgo ideju pastāvēšanu un cilvēka dvēseles iekšējo harmoniju, nedz arī juridiski pozitīvs, kā tas vēlāk parādās tiesību teorētiķu darbos, kuru skatījumā taisnīgums tiek atdalīts no ētiska vai metafiziska satura un reducēts uz likuma formālo spēku un tā efektivitāti. Šis hedonisma taisnīguma teorijas pamats nav arī orientēts uz teleoloģisku cilvēka dabas interpretāciju, kā tas ir Aristotelim, kur taisnīgums tiek izprasts kā saskaņa ar cilvēka dabisko mērķi (*telos*). Kurā taisnīgums tiek saprasts kā atbilstība iepriekš noteiktam cilvēka esības ontoloģiski noteiktam mērķim vai sabiedriskai funkcijai, kuras īstenošana nozīmē tikuma izkopšanu un noteikta pilnības stāvokļa sasniegšanu uz iepriekš definētu dabisko funkciju piepildījuma pamata. Tāpat šis ierosinājums nav kosmoloģiski universāls, kā tas ir stoīkiem, kas taisnīgumu redz kā daļu no dievišķā saprāta (*logos*) un visuma dabiskā likuma (*lex naturalis*). Proti, taisnīgums netiek pamatots ar visaptverošu racionālu principu vai metafizisku pasaules kārtības likumu, tā sakrālu normatīvu atspoguļojumu, kas noteiktu likumības struktūru ārpus cilvēka praktiskās pieredzes vai dievišķi strukturētas visuma loģikas.

Līdz ar to taisnīguma izpratne šajā ietvarā nav nedz teleoloģiski perfekcionistiska, nedz kosmiski determinēta, bet tā vietā taisnīgums balstās uz lietderības principu (*principle of utility*), savstarpējās nekaitēšanas nosacījumu (*non-harm principle*) un mierīgas līdzāspastāvēšanas kritēriju (*criterion of peaceful coexistence*), kur taisnīgums nozīmē nodrošināt drošību un nepieļaut ciešanas. Šāda izpratne acīmredzot **piedāvā trešo virzienu tiesību filozofijā, šo hedoniski pragmatisko taisnīgumu** (*hedonistic-pragmatic concept of justice*), kas balstīts uz pieredzes un izdevīguma līdzsvaru (*balance of experience and benefit*), nevis uz abstraktu vai metafizisku ideju (*metaphysical ideal*). Var secināt, ka Epikūrs piedāvā agrīnu alternatīvu dabisko tiesību un juridiskā pozitīvisma dihotomijai, iedibinot trešo – **empīriski konvencionālu taisnīguma modeli, kura pamatojums ir nevis idejās vai metafizikā, bet dzīves praktiskajā lietderībā un psiholoģiskajā līdzsvarā.**

2. Ir attīstāma **dabiskā taisnīguma paradigma ar proleptisko taisnīguma modeli**, kas ir kognitīvā pieejā balstīts izziņas teorētiskais tiesību ietvars, taisnīguma standarts jeb tā lielā maksima. Kurā tiesiskums nav absolūta vai mūžīga patiesība, bet gan pieredzē un uztverē dibināta empīriskā vienošanās (līguma modelis – *syntheke* un drošības princips). Tā pamatu veido cilvēka spēja saskatīt sākotnējo priekšstatu prolepsi par nekaitēšanu un neciešanu no kaitējuma, kas izriet no kopīgās pieredzes un saprāta un kalpo praktiskai dzīves sakārtošanai, drošībai un savstarpējai nekaitēšanai.

Epikūrs uzsver, ka patiesība nav meklējama idejās vai mūžīgā logosā kā lietas būtības izteicējā, Aristoteļa skatījumā. Epikūra sistēmā logoss tiek aizstāts ar pragmatisku kritēriju mehānismu, kur svarīgākais ir tas, kas darbojas, nevis tas, kas atbilst šīm mūžīgām formām. Kā raksta Gunārs Brāzma darbā “Pārdomas par reliģijas skaidrojumu kādā mācību grāmatā”, filozofs Pīters van Invagens, pastāv divas iespējas – vai nu šis ontoloģiskais ideju aizsākums ir bezpersonisks haoss, precīzāk, tieši tāds haoss, no kā veidojas likumsakarības, vai arī pirmsākumam piemīt racionalitāte un tad to var raksturot ar dažādi tulkoto, piemēram, “likums”, “vārds”, “skaidrojums”, ko var aizgūt no sengrieķu valodas termina *logos*. Taču Epikūrs šo izvēli pārveido fundamentālā veidā. Viņš atsakās pieņemt logosu kā kosmisku racionalitāti, kura strukturē realitāti, un tā vietā ievieš prolepsi kā iekšēju, pieredzē balstītu izziņas mērauklu, kas ļauj cilvēkam pašam konstruēt dzīves jēgu un kārtību. Ja stoiķiem logoss ir visuma prāts, tad epikūriešiem prolepse kļūst par cilvēka prāta pašregulācijas principu, par mehānismu, ar kura palīdzību indivīds sistematizē pasauli bez sakrāla saprāta klātbūtnes vai mūžīgām idejām.

Tiesību teorijā tas ļauj veidot alternatīvu klasiskam un universālam globalizācijas modelim, piedāvājot empīriski mainīgu, utilitāru, individuāli uztveramu un konvencionāli

saskaņotu tiesību telpu, kur likums savu spēku iegūst tikai tad, ja tas kalpo drošībai, savstarpējai nekaitēšanai un mieram kā laimes garantam, nevis tiek uzspiests autoritatīvi vai hierarhiski. Šādā skatījumā, prolepse jeb **proleptiskais taisnīgums** kļūst par dabisku izziņas mehānismu, caur kuru likums tiek uztverts nevis kā ārējas autoritātes pavēle, bet kā prāta un pieredzes sintēzē radīts empīrisks veidojums. Taisnīgums, epikūrisma izpratnē, ir iekšēji konstruēta vienošanās par dzīves sakārtošanu un nekaitēšanu, kas balstās cilvēka spējā **intuitīvi atpazīt harmoniju starp individuālo un kopējo labumu**.

3. Tiesību teorija ir papildināma un korigējama ar **kanonikas mācību kā mērauklas, patiesības kritēriju teoriju**, kuras pamatlicējs ir Epikūrs.

Kanōnikē mācība Epikūra filozofijā tiek izstrādāta kā patiesības kritēriju teorija – zināšanu un uztveres konotācija, mehānisms, kas nodrošina mērauklu patiesības atpazīšanai. Šīs mācības pamatā ir uzskats, ka likums nav jāvērtē pēc abstraktiem ideāliem vai dogmatiskas autoritātes, bet gan pēc tā praktiskās spējas nodrošināt sabiedrisko mieru un novērst ciešanas (*aponia* un *ataraxia*). Kanonika kļūst par metodoloģisku ietvaru un instrumentu, ar kura palīdzību iespējams empīriski izvērtēt normatīvo aktu un tiesību principu atbilstību cilvēka dabiskajām vajadzībām un praktiskās dzīves lietderībai. Kanonikas teorija piedāvā sajūtās un pieredzē ietvertu kritēriju sistēmu, kas pretstata sevi formāli dogmatiskajai jurisprudenci un veicina lietderībā balstītu tiesiskuma koncepciju. Epikūra kanonikas teorija ne tikai balstās filozofiskā argumentācijā, bet arī piedāvā praktiski piemērojamu kritēriju sistēmu, ar kuru tiesību akti tiek vērtēti pēc to faktiskās ietekmes uz indivīda labsajūtu un sabiedrisko harmoniju, tāpat tie tiek vērtēti caur efektivitātes prizmu, nevis tikai pēc atbilstības kādai normatīvi ideālai formai. Kanonikas tiesību teorija var kļūt par izziņas modeli, kur likumība tiek uztverta nevis kā dogma, bet kā racionāli pārbaudāma kategorija un tiesības kā dzīves organizācijas instruments, kas kalpo mieram, drošībai un laimes iespējai. Šajā aspektā Epikūra kritēriju filozofija ieņem būtisku vietu starp agrīnajām funkcionālajām tiesību teorijām, kur taisnīgums tiek mērīts nevis pēc formālas atbilstības, bet pēc reālas iedarbības uz cilvēka eksistenci un sociālo kopības izjūtu.

4. *Nacionālā tiesību literatūrā* līdzās Platona un Aristoteļa tiesību skolai **ir aplūkojama arī mācība par Epikūra tiesību sistēmas izpratni**, tādējādi paplašinot moderno tiesību perspektīvu meklējumus un bagātinot klasiskās jurisprudences struktūru ar alternatīvu, empīrismā un utilitārisma balstītu taisnīguma modeli.

Minētais ir saistīts ar vairākiem savstarpēji pakārtotiem iemesliem. Pirmkārt, šāds aspekts nodrošina konceptuālu līdzsvaru starp normatīvajiem un pragmatiskajiem taisnīguma modeļiem, veidojot daudzveidīgāku tiesību domas attīstības telpu. Otrkārt, Epikūra mācības

iekļaušana ļauj aplūkot tiesiskuma attiecību pamatus ārpus metafiziskām konstrukcijām un kultūrvēsturiskās reliģiskās Rietumeiropas pieredzes. Tā tuvojas vēlākai tiesību reālisma, praktiskuma, utilitārisma un precedentos balstītai ievirzei. Treškārt, šādi tiek atjaunots līdz šim intelektuāli marginalizēts avots ar augstu pētniecisko, ideoloģisko un filozofiskā potenciāla dziļumu tiesību vēstures, filozofijas un teorijas izpētē. Ceturtkārt, Epikūra mācība veicina starpdisciplināra skatījuma attīstību, apvienojot filozofijas, psiholoģijas un jurisprudences aspektus vienotā izziņas struktūrā. Piektkārt, šīs laimes filozofijas koncepts ļauj izsekot, kā cauri gadsimtiem, no antīkās domas līdz jaunajiem laikiem, ir veidojusies un attīstījusies Rietumeiropas tiesību vēsture, filozofija un teorija un kā tajā ir iezīmējies pilnīgi jauns tiesību koncepts – *laimes filozofijas tiesību dimensija*. Visbeidzot, šāds skats stiprina mācību satura plurālismu augstākajā izglītībā uz zinātnē, padarot tiesību filozofijas kursu akadēmiski bagātīgāku, metodoloģiski daudzveidīgāku un teorētiski pilnvērtīgāku.

5. *Tiesību teorijā un filozofijā ir pārskatāma antīkā taisnīguma izpratnes veidošanās vēsture un tās izcelsmes trajektorija*, un tā rezultātā atzīstams, ka Epikūrs ir viens no agrīniem jurisprudences konceptuālās autonomijas pamatlicējiem un dabiskā taisnīguma doktrīnas aizsācējiem.

Epikūra mācībā taisnīgums tiek izprasts kā empīriskā un racionāla vienošanās, nevis metafiziski noteikta norma, tādējādi piedāvājot tiesību filozofijai alternatīvu paradigmu, līguma taisnīguma modeli, kas balstās uz savstarpēju drošību, nekaitēšanu un mierīgu līdzāspastāvēšanu kā primāru sociālā līguma mērķi. Šādi konstruētas pieejas iekšējā konsekvence nostiprina promocijas darba zinātnisko aktualitāti, piedāvājot Epikūra filozofijas reinterpreterāciju kā jurisprudences vēsturiskā aizsākuma posmu, kurā tiesības vēl nebija institucionalizētas, bet tika konceptuāli saprastas kā līdzeklis cilvēka mierīgas un saprātīgas dzīves nodrošināšanai.

Publikācijas un ziņojumi par zinātniskās monogrāfijas tēmu

Autoram zinātniskā grāda kandidātam Kristapam Zariņam ir vairākas šeit norādītas publikācijas, kas ir indeksētas starptautiski atzītās zinātniskās datubāzēs, proti, ERIH+, SCOPUS un Web of Science (t.sk. AHCI un ESCI indeksācijā), kā arī citās akadēmiskajās informācijas sistēmās, un pati monogrāfija "Laiques filozofijas tiesību dimensijai" ir pilnībā iekļauta starptautiskā Latvijas Nacionālās bibliotēkas zinātniskajā kopkatalogā. Minētās publikācijas apliecina autora pētnieciskās darbības kapacitāti starptautiskā zinātniskā apritē un tematisko konsekvenci tiesību teorijas, filozofijas un vēstures problemātikas analizē, kas ir bijis par pamatu konkrētās zinātniskās monogrāfijas izstrādē. Tomēr promocijas darba kopsavilkumā šie pētījumi netiek izvērsti detalizētā analizē, jo tie kalpo kā konceptuāls un metodoloģisks pamats promocijas darba izstrādātajai epikūrisma tiesību dimensijas rekonstrukcijai, nevis kā atsevišķs empīrisks vai tematisks pētījuma priekšmets. Tādējādi publikāciju kopums demonstrē autora akadēmisko kompetenci un pētniecisko kontinuitāti, savukārt promocijas darbs integrē šo iepriekšējo izpēti vienotā teorētiski strukturētā un normatīvi pamatotā tiesību filozofijas, teorijas un vēstures ietvarā.

Publikācijas:

1. Zariņš, K. *Epicurus. The Genesis of Ancient Justice*. Rakstu krājums: *Reliģiski filozofiski raksti*. LU Filozofijas un socioloģijas institūts. Humanitāro zinātņu fakultāte, Rīga, 2025. Indeksēts: SCOPUS.
2. Zariņš, K. *Homo Climaticus vs. Homo Religiosus: arhetipu savstarpējā mijiedarbība*. LU Humanitāro zinātņu fakultātes Filozofijas un socioloģijas institūts. Rīga, 2025. Indeksēts: SCOPUS.
3. Zariņš, K. *The Manifesto of Ancient Church Law and the Canonization Process of the Roman Empire*. Reliģiski filozofiski raksti, 2024, Nr. 35. DOI: 10.22364/rfr.35. Indeksēts: SCOPUS.
4. Kronis, I.; Zariņš, K. *Max Weber's theory of law history and political views of religion*. Reliģiski-filozofiski raksti, 2023, Nr. 34. DOI: 10.22364/rfr.34. Indeksēts: SCOPUS.
5. Zariņš, K., Siders, E. G. *Corporate sustainability reporting in public healthcare institutions: relevance, challenges, and legal perspectives*. Proceedings of the 16th International Scientific and Practical Conference. RTU Press, 2025, Vol. I, 611–621. DOI: 10.17770/etr2025vol1.8664. Indeksēts: Web of Science.

Raksts par korporatīvās ilgtspējas ziņošanu publiskajā veselības aprūpē ir arī atskats Epikūra laimes filozofijas tiesību dimensijā, jo raksts analizē tiesiskus mehānismus, kas institucionalizē savstarpējās nekaitēšanas, drošības un stabilitātes principus, kuri epikūriskajā modelī veido taisnīguma un laimes normatīvo pamatu.

6. Zariņš, K., Siders, E. G. *Homo climaticus vs. Homo religiosus: arhetipu savstarpējā mijiedarbība*. Religions, 2024, Vol. 15, No. 10, Article 1208. DOI: 10.3390/rel15101208. Indeksēts: Scopus, Web of Science – Q1.

Raksts "Homo climaticus vs. Homo religiosus" ir tiešs atspoguļojums Epikūra filozofijai, jo tajā analizētā arhetipiskā sintēze starp eksistenciālām bailēm, reliģisku pasaules izpratni un racionālu dabas apziņu atbilst epikūriskās domas centrālajam uzdevumam – atbrīvot cilvēku no bailu determinētas normativitātes un nodrošināt drošības un mierīgas līdzāspastāvēšanas priekšnosacījumus.

7. Zariņš, K. *Primary Law in Medicine, its Legal Nature*. SHS Web of Conferences, 2016. ISBN 978-2-7598-9029-Indeksēts: Scopus; Web of Science.

Publikācija par primāro tiesību juridisko dabu medicīnā ir tieši sasaistāma ar Epikūra laimes filozofijas tiesību dimensiju, jo tajā analizētā pamattiesību aizsardzības struktūra institucionalizē savstarpējās nekaitēšanas, autonomijas un drošības principus, kas epikūriskajā modelī veido taisnīguma un laimes normatīvo pamatu.

8. Zariņš, K., Siders, E. G. *Medicīnas personāls kā sociāli atbildīgas zaļās pārejas atslēga veselības aprūpes nozarē*. Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference, 2024, Vol. II. ISSN 1691-5887. Indeksēts: Web of Science.
Publikācija par medicīnas personāla lomu sociāli atbildīgā zaļajā pārejā ir sasaistāma ar Epikūra laimes filozofijas tiesību dimensiju, jo tā analizē normatīvu un institucionālu mehānismu, kas strukturē savstarpējas nekaitēšanas, drošības un risku mazināšanas principus. Tās ir vērtības, kuras epikūriskajā modelī veido taisnīguma un laimes pamatu.
9. Būmeistere, A., Zariņš, K. *The development of early social democracy as an ideological and political alternative to Marxism from the perspective of rights and social justice*. SOCRATES: Rīga Stradiņš University Faculty of Law Electronic Scientific Journal of Law, 2025, Vol. 31, No. 1, 30–39. DOI: 10.25143/socr.31.2025.1.30-39. Indeksēts: ERIH PLUS
Raksts par agrīnās sociāldemokrātijas attīstību kā alternatīvu marksismam no tiesību un sociālā taisnīguma perspektīvas ir tiešs atspulgs Epikūra laimes filozofijas tiesību dimensijai, jo abos gadījumos normatīvās struktūras centrā atrodas cilvēka drošība, piemēram, promocijas darbā ir nodaļas par Marksa un Epikūra “attiecībām”, sociālā stabilitāte un praktiski nodrošināta labklājība, nevis metafiziski vai revolucionāri teleoloģiski mērķi.
10. Zariņš, K. *Canon law and Latin legal characterization*. SOCRATES: Rīga Stradiņš University Faculty of Law Electronic Scientific Journal of Law, 2024, Vol. 29, No. 2, 87–92. DOI: 10.25143/socr.29.2024.2.87-92. Indeksēts: ERIH PLUS
11. Zariņš, K. *Legal doctrine of Max Weber’s sociology of religion*. SOCRATES: Rīga Stradiņš University Faculty of Law Electronic Scientific Journal of Law, 2022, Vol. 24, No. 3, 119–139. DOI: 10.25143/socr.24.2022.3.119-139. Indeksēts: ERIH PLUS

Publikācijas, kuras pieņemtas publicēšanai 2026. gadā:

1. Zariņš, K. *Retrospective on Freedom and Security at the Crossroads of Eras: The Convergence of Aristotle’s and Epicurus’ Concepts of State, Politics and Happiness*. Rakstu krājums: *Letonica*. LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts. Indeksēts: SCOPUS Q1, ERIH PLUS, EBSCO.
2. Zariņš, K. *Epikūrs Latvijas vēstures un filozofijas tekstos*. Rakstu krājums: *LU Akadēmiskais apgāds*. Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. Indeksēts: SCOPUS Q1.
3. Zariņš, K. *The Genesis of Ancient Justice*. Routledge Research in Legal Philosophy. Routledge, Taylor & Francis. Web of Science Book Citation Index (BKCI).

Mutiski, stenda referāti, tēzes vai raksti starptautiskās zinātniskās konferencēs:

1. Zariņš, K. *Max Weber’s theory of law education and political views of religion*. Proceedings of the International Scientific Conference, 2023. DOI: 10.17770/sie2023vol1.7153. Indeksēts: RTU / reģionālo konferenču datubāzes.
2. Zariņš, K. *Canon law legal description of the historical and contemporary codification*. 60th International Scientific Conference of Daugavpils University, 2018. Indeksēts: konferences materiāli (ISBN).
3. Zariņš, K. *Finding the origins of Roman legal source of Ecclesia vivita lege Romana*. XVII International Scientific Conference “Communication in the Global Village”, 2017. ISSN 1691-6069. Indeksēts: konferences materiāli (ISBN/ISSN).
4. Zariņš, K. *Kanonisko tiesību pārskats post-sociālisma valstu telpā*. II daļa. The Baltic Journal of Law, 2017. ISSN 1691-0702. Indeksēts: EBSCO; HeinOnline.
5. Zariņš, K. *Kanonisko tiesību pārskats post-sociālisma valstu telpā*. I daļa. The Baltic Journal of Law, 2017. ISSN 1691-0702. Indeksēts: EBSCO; HeinOnline.
6. Zariņš, K. *Kanonisko tiesību pirmsākumu apskats un šo tiesību rašanās īpatnības*. Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai, 2016. ISBN 978-9984-14-812-0. Indeksēts: konferences rakstu krājums (ISBN).

7. Zariņš, K. *Tiesības cauri laikmetiem – romiešu un kanonisko tiesību salīdzinājums*. Konstitucionālās vērtības mūsdienu tiesiskajā telpā I, 2016. ISBN 978-9934-18-185-6. Indeksēts: konferences rakstu krājums (ISBN).
8. Zariņš, K. *Tiesību un morāles saikne ordre public izpratnē*. V Starptautiskā zinātniski praktiskā konference “Transformācijas process tiesībās”, 2016. ISBN 978-9984-47-143-3. Indeksēts: konferences materiāli (ISBN).
9. Zariņš, K. *Kanoniskās tiesības (Orbis terrarum christianos)*. Tiesību teorijas attīstības jaunākās tendences. Teorētiskie, filozofiskie un vēsturiskie saskarsmes punkti, 2016. ISBN 978-9934-18-157-3. Indeksēts: konferences materiāli (ISBN).
10. Zariņš, K. *Kanoniskās tiesības (Orbis terrarum christianos)*. The Quality of Legal Acts and its Importance in Contemporary Legal Space, 2012. ISBN 978-9984-45-564-8. Indeksēts: konferences materiāli (ISBN).

Zinātniskās un praktiskās pētniecības aktivitātes:

1. 26–27, April 2018, The 60th INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE OF DAUGAVPILS UNIVERSITY. Certificate. “*Canon law legal description of the historical and contemporary codification*”.
2. 19.04.2018. *Konstitucionālo un romiešu tiesību vēsturiskā dimensija un to attīstības tendences*. Certificate 2018-331. Turība.
3. 18.05.2017. XVIII International Scientific Conference “Communication in the global village: interests and influences”. “*MEKLĒJOT PIRMSĀKUMUS ROMIEŠU TIESĪBU AVOTAM ECCLESIA VIVIT LEGE ROMANA ECCLESIA VIVIT LEGE ROMANA*”. Certificate.
4. 06–07, April. 2017. The 59th INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE OF DAUGAVPILS UNIVERSITY. Certificate. “*Canon law compelle intrare and latin legal characterization*”.
5. 19.02.2016. Latvijas Universitātes 74. konference. Tiesību teorijas un vēstures zinātņu sekcija “*Tiesību teorijas attīstības jaunākās tendences. Teorētiskie, filozofiskie un vēsturiskie saskarsmes punkti*”. Latvijas Universitāte. Juridiskā fakultāte. Tiesību teorijas un vēstures katedra. Rīga.
6. December 2015. *Overview of OUP’s publishing Oxford Reference, Oxford Handbooks Online*. Oxford University Press. Latvijas Universitāte.
7. 04.12.–05.12.2015. X starptautiskā zinātniskā konference. Literatūra un reliģija. “*Bābeles mīts – kino, teātrī, mākslā un mūzikā*”. Latvijas Universitāte. Humanitāro zinātņu fakultāte. Rīga.
8. 27.09.–02.10.2015. 9TH International Research Workshop. Methods for PH.D. Akademie Sankelmark & Helmut Schmidt University and University of the Federal Armed Forces. Germany (Flensburg).
9. 31.03.2016. *XVII International Scientific Conference. Competitive Enterprises in a Competitive Country*. Turība University. Rīga.
10. 11.05.2016. *Pirmais Humanitāro zinātņu akadēmiskais forums*. Latvijas Universitāte. Rīga.
11. 26.05.–27.05.2016. Starptautiska konference “*Konstitucionālās tiesas aktīvisms demokrātiskā valstī*”. Latvijas Republikas Satversmes tiesa. Eiropas Padomes komisija “Demokrātija caur tiesībām”. (Venēcijas komisija). Rīga.
12. 25.05.2016. *EUA Webinar: Performance – based funding of Universities*. European University Association. Geneva.
13. 16–17, November, 2016. *Constitutional Values in Contemporary Legal Space*. University of Latvia.

Literatūras un avotu saraksts

Tiesību akti:

1. *Valsts valodas likums*. Latvijas Vēstnesis, 428/433, 21.12.1999.
2. Ministru kabineta 2004. gada 2. marta noteikumi Nr. 114 “*Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju*”

Literatūra (grāmatas):

1. Alberti, A. (1995). *The Epicurean Theory of Law and Justice*. In A. Laks & M. Schofield (Eds.), *Justice and Generosity*. Cambridge: Cambridge University Press.
2. Annas, J. (1993). *The Morality of Happiness*. Oxford: Oxford University Press.
3. Annas, J. (2013). *Plato's Laws and Cicero's de Legibus*. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Aristotelis. (1985). *Nikomaha ētika*. Tulkojuši Ķemere, I; priekšv. aut.: Ķemere, I un Zariņš, V. Rīga: Avots.
5. Bailey, C. (1926). *Epicurus. The Extant Remains*. Oxford: Clarendon Press.
6. Bailey, C. (1928). *The Greek Atomists and Epicurus*. Oxford: Clarendon Press.
7. Bignone, E. (1964). *Epicuro. Opere, Frammenti, Testimonianze Sulla Sua Vita*. Roma: l'Erma di Bretschneider.
8. Cicerio, M. T. (2009). *Par valsti / Marks Tūlijs Cicerons*. Tulk. A. Mazlovskis. Rīga: Zvaigzne ABC.
9. Cicerons, M. T. (2023). *Par pienākumiem*. Rīga: Zinātne.
10. Clay, D. (1983). *Lucretius and Epicurus*. Cornell University Press.
11. Clay, D. (1998). *Paradosis and survival: Three chapters in the history of Epicurean philosophy*. Oxford University Press.
12. De Witt, N. W. (1967). *Epicurus and his Philosophy*. Cleveland, OH: World Publishing.
13. Dyck, R.A. (2004). *Commentary on Cicero, De Legibus*. University of Michigan Press.
14. Epicurus. (1993). *The Essential Epicurus*. Buffalo: Prometheus.
15. Farrington, B. (1967). *The Faith of Epicurus*. London: Weidenfeld and Nicolson.
16. Gaile, A., Hofa, A. (2008). *Epikūrs. Vēstules. Atziņas. Fragmenti*. 2. izd. Rīga: Liepnieks & Rītups.
17. Hobbes, T. (1996). *Leviathan*. Cambridge: Cambridge University Press.
18. Hobbes, T. (1998). *On the Citizen (De Cive)*. Cambridge: Cambridge University Press.
19. Inwood, B., Gerson, L. P. (1994). *The Epicurus Reader: Selected Writings and Testimonia*. Indianapolis: Hackett Publishing.
20. Kūle, M., Kūlis, R. (1998). *Filosofija*. Rīga: Zvaigzne ABC.
21. Laks, A., Schofield M. (1995). *Justice and Generosity: Studies in Hellenistic Social and Political Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
22. Leitlande, I. (2015). *Normālība un ārkārtējība: filozofiskie un sociālie aspekti*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
23. Long, G. (1904). *Discourses of Epictetus*. New York: D. Appleton and Company.
24. Lukrēcijs. (1995). *De Rerum Natura. Par lietu dabu*. Rīga: Zvaigzne ABC.
25. Mitsis, P. (1998). *Epicurus' Ethical Theory: The Pleasures of Invulnerability*. Cornell University Press.
26. Mitsis, P. (2020). *Oxford Handbook of Epicurus and Epicureanism*. Oxford: Oxford University Press.
27. O'Keefe, T. (2005). *Epicurus on Freedom*. Cambridge: Cambridge University Press.
28. O'Keefe, T. (2010). *Epicureanism*. Durham: Acumen Publishing.

29. Plato. (2000). *Republic*. Indianapolis: Hackett Publishing Company. II.
30. Platons. (1982). *Valsts*. Rīga: Zvaigzne.
31. Platons. (2015). *Dialogi*. Rīga: Zinātne.
32. Robitzsch, J. M. (2016). *Epicurean Justice and Law*. University of Pennsylvania. Available from: <https://repository.upenn.edu/entities/publication/a24c74d9-bcca-438a-acc3-6245ca1e0d10>.
33. Robitzsch, J. M. (2022). *Epicurean Justice: Nature, Agreement, and Virtue*. Berlin: De Gruyter.
34. Robitzsch, J. M. (2024). *Epicurean Justice: Nature, Agreement, and Virtue*. Cambridge: Cambridge University Press.
35. Robitzsch, J. M. (2024). *Epicurean Justice Nature, Agreement and Virtue*. Cambridge: Cambridge Univesitu Press.
36. Roskam, G. (2024). *Epicurus on the Arts and Sciences: A Reappraisal*. OAPEN Library.
37. Sedley, D. (2009). *Epicureanism in the Roman Republic*. In *The Cambridge Companion to Epicureanism*.
38. Švābe, A. (1927 – 1940). *Latviešu konversācijas vārdnīca*. Rīga: A. Gulbja apgāds.
39. Usener, H. (2010). *Epicurea*. Cambridge Library Collection – Classics.
40. Zanker, M. (1998). *Pompeii: Public and private life*. Cambridge: Harvard University Press.

Vārdnīcas (enciklopēdijas):

1. Cicero. De legibus (on laws). Aikaterini Laskaridi Foundation. Available from: <https://topostext.org/work/752>.

Periodika un raksti:

1. Annas, J. (1987). *Epicurus on Pleasure and Happiness*. *Philosophical Topics*, 15(2), 5–21.
2. Aristotle. (1984). *The Complete Works of Aristotle: The Revised Oxford Translation* (Vol. 2.). Princeton University Press.
3. Armstrong, D. S. (2019). *Epicurean Justice and the Psychology of Punishment*. *Classical Quarterly*, 69(1).
4. Armstrong, J. M. (1997). *Epicurean Justice*. *Phronesis*. Vol. 42, No. 3.
5. Bergsma, A., Poot, G., & Liefbroer, A. C. (2008). *Happiness in the Garden of Epicurus*. *Journal of Happiness Studies*, 9(3), 397 – 404.
6. Connelly, S. (2023). *On the Role of Signs in Epicurus' Legal Theory*. *Int J Semiot Law* 36.
7. De Lacy, P. (1969). *Limit and Variation in the Epicurean Philosophy*. *Phoenix*, 23(1).
8. Long, A. A., & Sedley, D. N. (1987). *The Hellenistic Philosophers*. Long, A. A., & Sedley, D. N. (1987). *The Hellenistic Philosophers: Translations of the Principal Sources with Philosophical*. Vol. 1.
9. O'Keefe, T. (2001). *Is Epicurean friendship altruistic?* *Apeiron*, 34(4).
10. Rist, J. M. (1980). *Epicurus on Friendship*. *Classical Philology*, 75(2).
11. Sedley, D. (1976). *Epicurus and the Creation of the Cosmos*. *Journal of Hellenic Studies*.
12. Sedley, D. (1997). *The Ethics of Brutus and Cassius*. *Journal of Roman Studies*, Vol. 87.
13. Sedley, D. N., Long, A. A. (1987). *The Hellenistic Philosophers*. Cambridge: Cambridge University Press. Vol. 1.

Pētījumi (disertācijas):

1. Gubenko, I. (2015). *Humanitāro zināšanu filozofiskā pamatojuma problēmas risinājumi: Žaka Deridā dekonstrukcijā*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.
2. Sarasohn, L. T. (1979). *The Influence of Epicurean Philosophy on Seventeenth-Century Ethical and Political Thought*. ProQuest Dissertations Publishing.

Rokraksti, manuskripti:

1. Zariņš, V. (2015). *Epikūrs: [manuskripts]*. Rokrakstā ar zilu tintes spalvu. Zariņa ģimenes dāvinājums LU bibliotēkai.

Elektroniskie (interneta) resursi:

1. Pārdomas par reliģijas skaidrojumu kādā mācību grāmatā. (2025). TELŌS. <https://telos.lv/valstslietu-pamati/>.
2. The Internet Encyclopedia of Philosophy. <https://iep.utm.edu/>.
3. The Stanford Encyclopedia of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/>.
4. Valstslietu pamati. (2024). TELŌS. <https://telos.lv/valstslietu-pamati/>.

Citi avoti:

1. Valsts valodas centrs. Latviešu valodas ekspertu komisija. (2017–2018). Ieteiktie saīsinājumi. Sēžu protokoli: 2017. gada 13. septembra sēdes protokols Nr. 60, 2.§.; 2017. gada 8. novembra sēdes protokols Nr. 62, 2.§.; 2018. gada 12. septembra sēdes protokols Nr. 56.; 2018. Gada 14. novembra sēdes protokols Nr. 85.

Pielikumi

Jēdzienu skaidrojumu tabula

Ceļvedis Epikūra laimes filozofijas jēdzienos un tiesību konceptos

N.p.k.	Jēdzieni, to skaidrojumi, definīcijas	DL teksti, Vatikāna sentences un fragmentu izlase	Secinājumi
1.	<p>Kanonika (<i>kanons</i>) ir patiesības kritēriju mēraukla. Pamatmācība. Pieveca visai Epikūra filozofijai.</p> <p>Definīcija: Kanonika ir patiesības kritēriju mēraukla, kura sastāv no:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Sajūtām;</i> • <i>Tvērumiem;</i> • <i>Pārdzīvojumiem;</i> • <i>Prāta tēlainiem tvērumiem, (šķitumiem, rēģiem, sapņiem u.tml.)</i> 	<p><i>DL, Vita Epicuri., 30., 31 Ep.Men., 129.</i></p>	<p>Kanonikā ietilpts mācība¹⁹ par:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>rašanos un bojāeju;</i> • <i>to, kas jāizvēlas un no kā jāizvairās;</i> • <i>dzīvesveidiem; augstāko mērķi.</i> <p>Kanonika sniedz vispārēju iespēju spriest par to, kas ir labs. Palīdz pieņemt lēmumu par katru izvēli un izvārīšanos no tās. (Sk. zemāk pie “<i>baudas</i>” un “<i>labuma</i>”)</p>
2.	<p>Likums*</p> <p>Definīcija <i>Likums ir savstarpēja vienošanās starp cilvēkiem, kuras mērķis ir nodrošināt drošību un mieru sabiedrībā, vienlaikus samazinot ciešanas un konfliktus.</i></p> <p><i>Likums nav absolūts, bet gan instrumentāls rīks, kas var mainīties atbilstoši laika un apstākļu prasībām.</i></p> <p><i>Likuma vērtība tiek mērīta ar tā praktisko lietderību, nevis ar saistību ar kādu augstāku vai nemainīgu morālo normu.</i></p> <p>Likums tiek aplūkots nevis kā transcendentāla vai mūžīga patiesība, bet gan kā cilvēku veidota vienošanās, kas vērsta uz kopdzīves labumu un ciešanu mazināšanu.</p>	<p><i>Ep.Pyth., 86</i> <i>RS., XXXVII (152.§)</i> <i>DL., Vita Epicuri, 118</i> <i>Sent., 51</i> <i>Fr., 3., 48., 51., 116</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Likums pastāv, lai nepiedzīvotu netaisnību. 2. Kā netaisnīga rīcība ir neizdevīga, tā arī bezierunu pakļaušanās likumam. 3. Likums var būt netaisnīgs. 4. Netaisnīga rīcība ne vienmēr ir nelikumīga rīcība. 5. Likumam ir jāsader ar: <ul style="list-style-type: none"> • <i>Derīgo savstarpējā saskarsmē;</i> • <i>Paradumiem (paražām).</i> 6. Pēc Beilija Lāertieša teksta analīzes – “<i>Likums kļūst nederīgs, ja tas vairs nav noderīgs savam mērķim – novērst kaitējumu un atvieglot dzīvi.</i>”²⁰

¹⁹ Pavisam zināms, ka mācības ir saturējušas vairāk nekā 56 grāmatas jeb papirusa ruļļus, no kuriem tikpat kā nav neviens saglabājies. Epicurus. Arī Laertius, *Vita Epicuri*, 24,25,27,28.§.

²⁰ Bailey, 1926. *Epicurus: The Extant Remains*. Clarendon Press, 150–151.§.

N.p.k.	Jēdzieni, to skaidrojumi, definīcijas	DL teksti, Vatikāna sentences un fragmentu izlase	Secinājumi
3.	<p>Valsts.* Vara.*</p> <p>Valsts mērķis – <i>novērst bailes un konfliktus. Tās leģitimitāte ir atkarīga no spējas nodrošināt mieru un kārtību.</i></p> <p>Vara netiek uztverta kā neatkarīga no cilvēku gribas. Vara balstās uz vienošanos, kuru var pārskatīt ikreiz, kad tā zaudē savu praktisko vērtību.</p> <p><i>Valsts vara ir relatīva un pamatojas praktiskā nepieciešamībā.²¹ Valsts vai vara nav augstākā morālā institūcija, bet gan ir pragmatisks mehānisms cilvēku mierīgai līdzpastāvēšanai.²²</i></p> <p>Cilvēki, sākot no pirmatnējā stāvokļa, vienojās par kopējiem noteikumiem, kas kļuva par pamatu valsts varai.</p> <p><i>“Kad cilvēki atzina, ka ne tikai spēks, bet arī vienošanās var nodrošināt mieru, radās pirmais valsts sākums, lai pasargātu sevi no savstarpēja kaitējuma.”²³</i></p> <p>Kamēr ir bailes, valsts un dzīve starp cilvēkiem nesniedz drošību. Bet bailes ir tās, kas rodas no bažām par to, kas ir <i>augšā, zem zemes</i> un kas, vispārīgi ņemot, ir <i>bezgalīgajā</i>. (Šī atziņa arī ir iekļauta 6. punktā pie Drošības definīcijas.)</p>	<p><i>DL., Vita Epicuri, 10., 119 RS., XIV (143. §) Sent., 58</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Drošība nāk no labi nostiprinātas varas. 2. Vara sniedz drošību. 3. Godīgums un valsts vadīšana nav savienojami jēdzieni. 4. Aizstāvība jāmeklē legāliem veidiem, iesaistoties tiesu darbos. 5. Vajadzības brīdī jākalpo valstij un valdniekam. 6. Ir jāatbrīvojas no ikdienas darba un <i>valsts lietu cietuma</i>. 7. Valsts ir nepieciešams līdzeklis, kas atbilst Epikūra pragmatiskajai izpratnei par sabiedrības organizāciju. 8. Vara ir noderīga tikai tad, ja tā sniedz mieru un drošību. Kad tā zaudē šo funkciju, tā kļūst nevajadzīga. 9. Valsts un vara ir individuālas labklājības rādītājs.

²¹ Bailey, *Epicurus*, 89–92.

²² Diogēns, L. 1925. *Lives of Eminent Philosophers*. Loeb Classical Library, 650–652.

²³ DRN, Arī: *De Rerum Natura*. Hackett Publishing, 132–135.

N.p.k.	Jēdzieni, to skaidrojumi, definīcijas	DL teksti, Vatikāna sentences un fragmentu izlase	Secinājumi
4.	<p>Draudzība.*</p> <p>Definīcija. <i>Iznīcīgs labums ir draudzība, bet gudrība – nemirstīga. Taču no visa tā, ko sniedz gudrība, vissvarīgākais ir iemantot draudzību.</i></p>	<p><i>DL., Vita Epicuri, 120b</i> <i>RS., XXVIII (148.§)</i> <i>Sent., 23., 28., 34., 39., 78</i> <i>Fr., 54</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Draudzība pamatojas izdevīgumā. 2. Draudzība ir tikums, bet pie tās jāturas tikai, kamēr tā sniedz baudu. 3. Taču drauga dēļ epikūrietis ir gatavs pakļaut sevi briesmām un arī mirt. 4. Neskatoties uz draudzības lielo nozīmi – nav kopēja īpašuma, bet īpašums ir katram savs.
5.	<p>Draugs.</p> <p>Definīcija. <i>Nav nekā mūžīga, bet draudzības sniegtā drošības sasniedz vislielāko pilnību.</i></p>	<p><i>DL., Vita Epicuri, 11., 118., 120a, 121b.</i> <i>Sent., 56., 57., 66</i> <i>Fr., 45., 95</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gudrais draudzības vārdā nepārkāps likumu, likums ir jāievēro. 2. Draugs ir vērtība, un draudzībā pamatojas drošība.
6.	<p>Drošība* (paļāvība) kā labums.</p> <p>Definīcija. <i>Draudzībā sniegtā drošība sasniedz vislielāko pilnību. Drošību galvenokārt sniedz tieši uzticēšanās draudzības sniegtajai palīdzībai, nekā draugam.</i></p> <p>Dzīvojot starp cilvēkiem, valsts nespēj ienest drošību. Drošība rodas no baiļu neesamības, bet pašas bailes, tāpat kā cilvēka daba, kura slēpj apdraudējumu savā būtībā, ir iracionāla, proti, tās rodas no bažām vien, kas ir <i>augšā, zem zemes</i> un vispār ņemot <i>bezgalīgajā</i>.</p>	<p><i>RS., VII (141.§), XIII, XIV(143.§), XXVIII (148.§), XL (145.§)</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Būt drošībā starp cilvēkiem nozīmē gūt paļāvību starp kaimiņiem, un attiecībā pret tiem tiek sniegta nesatricināma drošība, tādējādi tiek garantēta vispilnīgākā tuvība. 2. Nodibinot draudzību, izzūd bailes. Bailes izzūd arī attiecībās, ko sniedz draudzība. 3. Drošību var gūt: <ul style="list-style-type: none"> • prom no pūļa; • ar slavu; • ievērību, pārticību; • kaimiņu attiecībās.

N.p.k.	Jēdzieni, to skaidrojumi, definīcijas	DL teksti, Vatikāna sentences un fragmentu izlase	Secinājumi
7.	<p>Miers, nesatrauktība. Satraukums.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tikumi, ja tie ir bezjēdzīgi, uzjunda satraukumu, jo tie izriet no cerības uz atalgojumu, tamdēļ nav savietojami ar svētlaimi. Bet tieši lielākais taisnīguma auglis ir nesatrauktība. 2. Miers tiek rasts, ja tiek noskaidroti cēloņi tiem procesiem, kuri norit bez mitas un <i>kuri biedē pārējos cilvēkus.</i> 3. Tukša viedokļa radītas tukšas vēlmes ir bezgalīgas, un ne gods, ne slava, ne bagātība neizklīdinās dvēseles satraukumu. 	<p><i>Ep. Hdt.</i>, 37., 77., 80., 81., 82., 83 <i>Ep. Pyth.</i>, 85., 86., 87., 96 <i>Ep. Men.</i>, 128 <i>Ep. Men. Dox.</i>, 136 <i>RS.</i>, XIV (143. §) <i>Fr.</i>, 7., 43., 114</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Miers ir drošība, un otrādi, drošība sagādā vislielāko mieru un svētlaimi. Miers ir gūstams prom no pūļa. 2. Bailes no pieļautās <i>rīcības</i> un <i>izvēles</i> kļūdas ir satraukuma cēlonis. 3. Miers rodas dabas izpētē un zināšanās, nevis pierādījumos, kuri sniedzas bezgalībā un tādējādi ir “<i>tukšas skaņas</i>”. 4. Miera gūšana ir Epikūra “<i>vispārējās mācības</i>” galvenais mērķis jeb “<i>miera rašana dzīvē</i>”.²⁴ 5. Zināšanu mērķis ir iegūt mieru jeb rast nesatrauktību, kuru ir iespējams nodrošināt ar gudrību. 6. Tas, kurš metas karā, neiegūs nesatrauktību, bet zaudēs drošību. 7. Viss kļūst nesatricināms un nesatraukts, ja visu izskaidrojam un to darām vairākos veidos. 8. Dzīvē ir vajadzīgi nevis tukši viedokļi un spriedumi, nesaprātīgi likumi, bet gan, kā liek redzamās parādības, iespējā dzīvot <i>bez satraukuma.</i> 9. Satraukums rodas no mītiem par dieviem, un nekas tiem neliek šķēršļus cilvēkos sēt nemieru.
8.	<p>Taisnība,* taisnīgais.</p> <p>Definīcija. <i>Attiecībā uz kopīgo taisnīgais, kamēr tas ir derīgs savstarpējā saskarsmē, visiem ir viens un tas pats. Bet attiecībā uz citiem cēloņiem viens un tas pats nav taisnīgs visiem.</i></p>	<p><i>RS.</i>, XVII (144. §), XXXII (150. §), XXXIV (151. §) <i>Sent.</i>, 7 <i>Fr.</i>, 116., 117</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Likums novērš netaisnību, un gudrais to ievēro. 2. Netaisnība nav slikta, sliktas ir bailes, kas to pavada. 3. Taisnība ir saistāma ar taisnīgumu. 4. Taisnīgs ir vismazāk satraukts, kamēr netaisnīgs ir satraukuma varā. 5. Taisnīgais ir derīga rīcība: <ul style="list-style-type: none"> • savstarpējā saskarsmē; • tā izriet no paradumiem.
9.	<p>Taisnīgums.* Nesatrauktība. Taisnīgums, draudzība, drošība. Arī netaisnība.</p> <p><i>Taisnīgums izriet no praktiskuma, nevis no dievišķām vai metafiziskām normām.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Dabiskā taisnīguma definīcija: <i>Dabiskais taisnīgums ir tāda izdevīguma nodrošinājums, lai neviens nevienam nekaitētu un neciestu no kaitējuma.</i> (150. §) 2. <i>Taisnīgums rodas:</i> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Sanākot kopā;</i> • <i>Vienojoties</i> 	<p><i>RS.</i>, V (140. §), XXVII (148. §), XXXI, XXXII, XXXIII (150. §), XXXVI (151. §), XXXVIII (153. §) <i>Ep. Men.</i>, 132 <i>Fr.</i>, 114</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Taisnīgumu pavada maldi un spriedums par to. 2. Nedz kaitēšanā, nedz nekaitēšanā nav nedz kas ne taisnīgs, ne netaisnīgs. 3. Tas attiecas arī uz tautām, kuras nespēj noslēgt savstarpēju vienošanos nekaitēt un neciešanu no kaitējuma.

²⁴ Bailey. *Epicurus*, 175–176; Gaile&Hofa, 206.

N.p.k.	Jēdzieni, to skaidrojumi, definīcijas	DL teksti, Vatikāna sentences un fragmentu izlase	Secinājumi
10.	<p>Tikums slēpjas draudzībā, un otrādi, draudzība pamatojas tikumā.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Apdomība ir tikums. 2. Apdomības definīcija: “<i>nav iespējams dzīvot ar baudu, nedzīvojot apdomīgi, labi un taisnīgi. Nedz arī dzīvot apdomīgi, labi un taisnīgi, nedzīvojot ar baudu.</i>”²⁵ 3. Tikums nav nekādi nošķirams no baudas. 	<p><i>Ep. Men.</i>, 132 <i>Ep. Men.Dox.</i>, 138 RS., V (140.§) <i>Sent.</i>, 23 <i>Fr.</i>, 13., 15., 43., 54</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tikums attiecas uz taisnīgumu. Taisnīgums ir draudzība. 2. Draudzība, kas ir tikums, sākas izdevīgumā. 3. Draudzība ir abpusēja un pamatojas tās sniegtajā labumā. 4. Apdomība ir augstākais tikums. 5. Baudpilna dzīve nav nošķirama no tikuma.
11.	<p>Laimes un Baudas predikāts. Labums.</p> <p>Definīcija: <i>Bauda ir svētlaimīgas dzīves sākums un gals. Bauda ir augstākais mērķis. Bauda ir labums. Bet ne visas baudas ir vēlamas. Par baudu jāspriež, samērojot un apsverot derīgo un nederīgo.</i></p> <p>Bauda ir nepieciešama tad, kad tiek ciestas sāpes, bet, kad tās vairs neciešam, bauda vairs nav vajadzīga.</p> <p>Ir divu veidu pārdzīvojumi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • bauda ir izdevīga; • sāpes ir svešas. <p>Laime ir:</p> <ul style="list-style-type: none"> • brīvība no ciešanām; • mērenība pārdzīvojumos; • spēja noteikt robežas dabiskajam. <p>Laime pati ir tāda, kuru nevar <i>pavairot</i>, tāda piemīt dieviem, un laime ir arī tāda, ar kuru ir iespējama baudas <i>vairošana</i> un <i>mazināšana</i>.</p>	<p><i>Ep.Pyth.</i>, 116 <i>Ep.Pyth.Dox.</i>, 118., 121a <i>Ep.Men.</i>, 122., 127 <i>Fr.</i>, 11., 17., 36., 51.,53., 118., 119 Aristotle, <i>Rhet.</i>,1369a2</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Laime saistāma ar brīvību, un brīvība savukārt ar likumu. 2. Bauda ir pieņemama, ja tā nenonāk pretrunā likumam. 3. Laimi ir iespējams vairot, tāpat to ir iespējams “<i>mazināt</i>”. 4. Lai mes dēļ tiek darīts viss, un tā nodrošina visu. 5. Bet baudas mērķis ir – nejust sāpes un nepiedzīvot satraukumu. 6. Balstoties uz pārdzīvojuma, tiek izdarīta izvēle. 7. Izvēle ir: <i>izvairīties, atturēties</i> vai <i>rīkoties</i>. 8. Tai pašā laikā bauda ir visa <i>mērķis</i>. Tā izpaužas divējādi: <ul style="list-style-type: none"> • neciest ķermenī sāpes; • nejust dvēselē satraukumu. 9. Ievērojot un samērojot baudu un sāpes, tiek pieņemts lēmums par derīgo. 10. Bauda ir <i>dabiski</i> ar mums saistīta, bet, tāpat kā jebkuru labumu, mēs neizvēlamies jebkuru baudu.

²⁵ Šo tikuma definīciju citē kā Seneka, tā Cicerons. Attiecīgi Seneka darbā *Par svētlaimīgu dzīvi* un Cicerons *De Fin.* I, 18, 57. Pēc Gaile&Hofa, 94, 95. Bailey, *Epicurus*, 351–352.

N.p.k.	Jēdzieni, to skaidrojumi, definīcijas	DL teksti, Vatikāna sentences un fragmentu izlase	Secinājumi
11.	Tāpat kā Epikūram <i>bauda ir pats nozīmīgākais labums</i> . Aristotelim – <i>griba ir tieksme pēc labā. Neviens nevēlas neko citu kā tieksmi pēc labā</i> . Izejot no tās, tiek pieņemti lēmumi, izdarīta izvēle un pie tās atkal nonākam.		
12.	Brīvība ir “ <i>vislielākais pašpietiekamības auglis</i> ”. Brīvību ierobežo: <ul style="list-style-type: none"> • manta; • pūlis; • valdnieks, valsts; • labvēlība (draudzība); • neierobežotās vēlmes. 	<i>Sent.</i> , 67., 77 <i>Fr.</i> , 48., 51., 90	<ol style="list-style-type: none"> 1. Brīvības ir “<i>nevergot likumam un viedokļiem</i>” un dzīve, ko “<i>neierobežo likums</i>”. 2. Brīvība ir tiktāl, ciktāl tā nesaduras ar citu interesēm vai “<i>kaimiņu uzbrukumu</i>”. 3. Vienas vēlmes ir dabiskas, bet citas tukšas. 4. Patiesu brīvību ir iespējams sasniegt caur gudrību (filozofiju), un tāda piemīt gudrajam.
13.	Nejaušība, sakritība, veiksmē. Visu lietu kārtību nosaka jeb trīs cēloņu shēma ²⁶ ir: <ul style="list-style-type: none"> • neizbēgamība, kura nepakļaujas tiesāšanai; • nejaušība, kurai piemīt nepielūdzama neizbēgamība, bet kuru var ietekmēt ar prātu; • mūsu rīcība jeb brīva izvēle. Neizbēgamību raksturo darbības, ko nevēlamies veikt, bet kuras kaut kādā veidā veicam “ <i>paši no sevi</i> ”. Aristotelis <i>nejaušību</i> pievieno visu darbību cēloņu septiņiem iemesliem.	<i>Ep.Men.</i> , 131.,133.,134., 135 <i>Ep.Pyth.Dox.</i> , 120a <i>RS.</i> , XVI (144.§) <i>Sent.</i> , 17., 47 <i>Fr.</i> , 42 Aristotle. <i>Rhet.</i> , 1369a2	<ol style="list-style-type: none"> 1. Cīņa ar nejaušību, rūpes par nākotni un īpašumu ir neizbēgamas. 2. Dabas kārtība rada neizbēgamu notikumu ķēdi, bet nejaušība nosaka atsevišķu gadījumu.²⁷ 3. Tiek atzīta cilvēka brīvā griba.²⁸ 4. Labāk sekot mītam par dieviem nekā liktenim. Liktenis tiek aizstāts ar nejaušības jēdzienu. 5. Ja dievus var pielabināt, tad liktenis ir nepielūdzams. 6. Cilvēka dabā ir būt <i>karastāvoklī pašam ar sevi</i>, proti, meklējot cēloņus tikai neizbēgamībā un tajā, kas notiek pats no sevi, nonākam pretrunā starp <i>darbību</i> un <i>viedokli</i>.

²⁶ Saskan ar Platona un Aristoteļa “*visu lietu*” cēloņiem.

²⁷ Bailey, *Epicurus*, 82–94.

²⁸ *Ibid.*, 339–341. Arī Gaile&Hofa, 250., (348–350).

N.p.k.	Jēdzieni, to skaidrojumi, definīcijas	DL teksti, Vatikāna sentences un fragmentu izlase	Secinājumi
14.	<p>Patiesība, patiesais, kļūda, maldi.</p> <p>Definīcija. <i>Vispārēja patiesība neeksistē. Tāpat arī patiesības nav vispārināmas.</i></p> <p>1. Noliec sofistus un stoiķus, oponē Zenona paradoksam: <i>nav iespējams atspēkot kustības neesamību, vienlaikus kustoties.</i>²⁹</p> <p>2. Par neskaidro nākas sniegt pierādījumus ar redzamā palīdzību. Tāpēc, Epikūrs saka, “<i>tas, kas nepastāv, nespēj kustēties</i>”.</p> <p>Definīcija: <i>Patiess ir tikai tas, kas tiek novērots vai kas tiek uztverts ar prāta tvēruma palīdzību.</i></p> <p>Kļūda rodas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • no citām kustībām (mūsu rīcību ietekmējošiem faktoriem); • no izdarītām izvēlēm; • no vajadzības; • no “<i>sevis krāpšanas</i>”.³⁰ 	<p><i>DL. Vita Epicuri.</i>, 31., 32., 34 <i>Ep.Hdt.</i>, 51., 62 <i>Fr.</i>, 37., 38 (5., 13.), 38 (9 – 11.), 63 – 65.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Viedokļi var būt maldīgi. Tie saistīti ar nelietderīgu rīcību. Ar prātu var nonākt pie saprātīga sprieduma. Taču nākas secināt, ka pats prāts var būt maldīgs. 2. Viedoklis jābalsta pierādījumā. 3. Izslēdzot kļūdu, rodas patiesība. Neapstiprinot vai neapgāžot citus slēdziena ietekmējošus faktorus, veidojas maldi, bet, ja apstiprinās vai netiek apgāzts slēdziens, veidojas patiesība. 4. Mūsos pašos esoša “<i>kaut kāda kustība</i>”, kura ir saistīta ar prāta tēlaino tvērumu (asociatīvo), rada maldus.
15.	<p>Prāts un tā pieredzē balstīta slēdziena nozīme. Viedoklis.</p> <p>Definīcija. <i>Viedoklis ir atzinums, un tas ir vai nu patiess, vai nepatiess. Ja tas tiek apstiprināts vai netiek apgāzts, tad atzinums ir patiess, bet, ja tas netiek apstiprināts vai arī tiek apgāzts, tad tas izrādās aplams.</i></p> <p>1. Prāts ir pilnībā atkarīgs no sajūtām.</p>	<p><i>DL.Vita Epicuri.</i>, 31.,32 <i>Ep.Hdt.</i>, 38.,46., 47., 50., 51., 58., 59., 62., 75.,76., 78 <i>Ep.Pyth.</i>, 89., 117 <i>Ep.Men.</i>, 132 <i>RS.</i>, I (139.§), X (142.§), XVI, XVIII (144.§), XIX, XX (145.§), XXIV (147.§) <i>Fr.</i>, 8.,23., 37., 38 (5.,13.), 53., 65., 66., 88</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Labāk ir piedzīvot neveiksmi, spriežot saprātīgi, nekā piedzīvot veiksmi, spriežot nesaprātīgi. 2. Ar prātu un apdomību ir iespējams pārvarēt nejaušību.³¹ 3. Prāts, neizvairīdamies no baudas, izdarot pieredzē balstītu spriedumu par miesas augstāko mērķi un robežām, izklidina bailes no mūžības un padara dzīvi pilnīgu.

²⁹ Gaile&Hofa, 277.

³⁰ Te bagātas atziņas epikūriskā sniedz Lukrēcijs. Sk., piem., DRN. IV, 816–817; 1024; 1025–1036. Arī Gaile&Hofa, 216. Arī Bailey, *Epicurus*, 197–198.

³¹ Clay, D. 1998. *Paradosis and survival: three chapters in the history of Epicurean philosophy*. University of Michigan Press, 33–34. Arī Gaile&Hofa, 256. Arī Bailey, *Epicurus*, 358.

N.p.k.	Jēdzieni, to skaidrojumi, definīcijas	DL teksti, Vatikāna sentences un fragmentu izlase	Secinājumi
15.	<p>2. Prāts ir saistīts ar sajūtām to tvēruma brīdī, un, lai nonāktu pie saprašanas un pareiza sprieduma, ir nepieciešams izvērtēt:</p> <ul style="list-style-type: none"> • sakritības; • atbilstības; <p>līdzības: un tas viss jā dara “<i>sakārtošanas ceļā</i>”.</p>		
16.	<p>Pieredzē balstīts spriedums veido paredzamību un cerību. <i>Izņēmuma gadījums nepierāda likumu.</i></p> <p>1. Viedoklis ir patiess, ja sajūtas un prāta tvērums pretēju pieņēmumu apgāž.</p> <p>2. Ikvienam viedoklim un uz to pieredzē balstītam spriedumam ir jāpiešķir šāda nozīme, definīcija: <i>nav iespējams uzreiz pakļaut katru viedokli pieredzē balstītam spriedumam, taču pietiek ar to, ja cilvēks būs gatavs izdarīt šādu spriedumu.</i></p>	<p><i>Fr. 14., 26., 29., 37., 38. (3–8)</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vispārināšana ir biežākais maldu avots. 2. Patiesība ir praktiski pārbaudāma, un tā ir jāpārbauda “<i>savā rīcībā</i>”. 3. Pieredzē balstīts spriedums, vārdiski jēdzieni laika gaitā var mainīties, un tie var izrādīties aplami. 4. Pieredzē balstīts spriedums arī izslēdz sofistisko dilemmu par to – ir vai nav iespējams, apgalvojot vai noliedzot, <i>zināt</i> un <i>nezināt</i>, vienu un to pašu lietu.
17.	<p>Vara.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tās mērķis ir paļāvības gūšana starp cilvēkiem. 2. Vara, kas sakņota dabiskajā, ir laba, un to var saglabāt, vienalga ar kādiem līdzekļiem. 	<p><i>RS.,VI, XIV (140., 143.§) Fr.,118s</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Drošības nāk no “<i>labi nostiprinātas varas</i>”. 2. Vara ir saistīta ar mieru, valsti, drošību. 3. Vara un augsti amati negarantē laimi.

N.p.k.	Jēdzieni, to skaidrojumi, definīcijas	DL teksti, Vatikāna sentences un fragmentu izlase	Secinājumi
18.	<p>Sods. Bailes.</p> <p>Definīcija: <i>“Mēs visu darām tādēļ, lai neciestu sāpes un nedzīvotu bailēs.”</i></p> <p>Definīcija. 1. Tā kā dvēseles bauda ir lielāka par miesas baudu, tad smagāks ir dvēseles sods nekā miesas sods. Miesu sods plosa tagadnē, bet dvēseli sods plosa gan tagadnē, gan pagātnē, gan nākotnē. 2. Tāpat kā ar sodu, tā ar bailēm. Prāta, nevis miesas, sasniegtās baudas robežas iedzen vislielākās bailes. 3. Plutarhs saka, ka, Epikūrs domā, ka cilvēkus no netaisnas rīcības nevar atturēt nekā citādi, kā <i>ar bailēm no soda.</i></p>	<p><i>Ep.Hdt.</i>, 81., 82., <i>Ep.Men.</i>, 122., 125., 126., 128., 131., 133., 137 <i>RS.</i>, X (142.§), XII, XVIII (143.§), XX (145.§), XXVIII (148.§), XXXIV, XXXV (151.§) <i>Sent.</i>, 70 <i>Fr.</i>, 53., 57., 94., 107., 110., 117s</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Baiļu avots ir otrs cilvēks. <i>“Nav iespējams būt bez bailēm, ja tu pats iedves bailes.”</i>³² 2. Bailes pavada netaisnību, kura var tikt izlīdzināta ar tiesas (soģu) piespriesto sodu. 3. Bailes rodas no iespējas tikt pieķertam, jo nav skaidrs, vai pārkāpumu izdosies apslēpt līdz pat aiziešanai no dzīves. Tāpēc: <i>nedari neko, kas rada bailes tikai dēļ tā vien, ka par to var uzzināt kāds cits (t.sk. tuvs cilvēks).</i> 4. Netaisnības sliktums slēpj aizdomu radītās bailēs no soda. 5. Bailes rodas <i>vispār</i> no: <ul style="list-style-type: none"> • nezināšanas; • nākotnes; • nespējas izskaidrot “šausmīgo” nāvi u.tml.; • mītiem par dieviem, kas iedves šādas mūžīgas šausmas; • satraukuma; • neesoša viedokļa. 6. Bet bailes <i>no likuma pārkāpuma</i> rodas divējādi: <ul style="list-style-type: none"> • apziņā par sodu; • tikt pieķertam (atklātam).

³² Bailey, *Epicurus*, 367. Arī Gaile&Hofa, 257. Epikūra atziņu krājums Parīzes manuskriptā 1168F, 115u = Ūzenera fragm., 537.